

Henri Kokkonen

MENEVIÄ MIEHIÄ JA PASSIIVISIA NAISIA – VAI PÄINVASTOIN?

Diskurssianalyysi suomalaisesta
sukupuoliroolikeskustelusta vuosina 1965–1970

Yhteiskuntatieteiden tiedekunta
Kandidaatin tutkielma
Lokakuu 2022

TIIVISTELMÄ

Henri Kokkonen: Meneviä miehiä ja passiivisia naisia – vai päinvastoin? Diskurssianalyysi suomalaisesta sukupuoliroolikeskustelusta vuosina 1965–1970

Kandidaatin tutkielma

Tampereen yliopisto

Historian tutkinto-ohjelma

Lokakuu 2022

Tässä tutkielmassa tarkastellaan Suomessa käytyä sukupuoliroolikeskustelua 1960-luvun puolivälistä 1970-luvun alkuun. 1960-luvun voi esittää käännekohtana sukupuoleen liittyvän määrittämisen historian historiassa. Aikalaiskontekstissa radikaaliksi tulkitun ajattelun mukaan yhteiskunnallinen tila oli segregoitunut patriarkaalisen perinteen mukaan miestapaisesti. Kaksinapainen jako miehiseen ja naisiseen maailmaan ei soveltunut demokratiasta ja tasa-arvosta puhuvan valtion ideologiaan, vaan se tulkittiin kaksinaismoraalisena ja sortavana järjestelmänä. Yhteiskunta rakentui ”sukupuolettomuudestaan” huolimatta edelleen miehisen hegemonian ympärille. Nämä näkemykset antavat selkärangan tutkielmalle, joka on jaettu kahteen aineiston pohjalta valittuun teemaan: koulutukseen ja työelämään.

Tutkielman keskeinen idea on luoda ymmärrys siitä, miten sukupuoli problematisoitui Suomessa uudelleen kansainvälisen ja kansallisen radikalismien ja aktivismin vaikutuksesta. Naisen asema toiseutettuna sukupuolena kulki edelleen tasa-arvovaateiden keskiössä, mutta aikaisemmasta aktivismista poiketen myös miesten roolit ja asema tuli saattaa yhteiskunnalliseksi kysymykseksi. Aineistona on käytetty Tampereen ylioppilaskuntien toimittamia ylioppilaslehtiä *Aviisia* ja *Yykoo*:ta sekä kahta vuonna 1968 julkaistua teosta, *Elina Haavio-Mannilan Suomalainen nainen ja mies* ja *Katarina Eskolan* toimittamaa *Miesten maailman nurjat lait*. Teoksissa suomalaista yhteiskuntaa ja jo käynnissä ollutta sukupuoliroolikeskustelua tarkastellaan sosiologisista, poliittisista ja kulttuurisista näkökulmista. Tutkimus on toteutettu diskurssianalyysin keinoin, joka mahdollistaa aikalaiskäsitteiden hahmottamisen ja toimii teorialähtöisen analyysin apuvälineenä.

Tutkimuksen pohjalta on mahdollista esittää suomalaisen yhteiskunnan sisällä eläneen 1960-luvulla jännite biologisen sukupuolijärjestyksen olemassaolosta, joka korosti hierarkkisen ja sukupuolittuneen jaon luonnollisuutta. Tulokset tarjoavat selvennyksen siitä, miten yhteiskunta oli rakentunut ja rakensi itseään kasvatuksellisesti ja kulttuurisesti mieskeskeisyyttä ”neutralisoimalla”. Radikaalin sukupuolirooliajattelun sisällä eli ajatus tasa-arvoisesta yhteiskunnasta, jossa sukupuolieron ja vanhankantaisen roolijaon katoaminen ei lamauttaisi järjestelmää, vaan toteuttaisi yhteiskunnan sen omien liberaali-individualististen arvojen mukaisesti.

Avainsanat: Tasa-arvo, sukupuoli, sukupuoliroolit, feminismi, radikalismi, 1960-luku.

Tämän julkaisun alkuperäisyys on tarkastettu Turnitin OriginalityCheck –ohjelmalla.

Sisällysluettelo

1. Johdanto	1
1.1. Sukupuolesta rooleihin, rooleista tasa-arvoon	1
1.2. Aineisto ja kirjallisuus	3
1.3. Painopisteenä suomalainen tasa-arvokehitys 1960- ja 1970-luvuilla	4
2. Tutkielman epistemologinen tausta	7
2.1. Toinen sukupuoli ja hegemoninen maskuliinisuus	7
2.2. Kriittinen miestutkimus ja diskurssianalyysi	10
3. Sukupuolettoman tasa-arvon neutraali painottuminen	11
3.1. Korkeakoulut demokraattisen yhteiskunnan pienoismalleina?	11
3.2. Sukupuolisidonnainen rakenne ja arvonanto	15
4. Sukupuoliroolien taitekohdat kulttuurisina ”kriiseinä”	18
4.1. Akateeminen ruumis: Sukupuolierosta tiedepoliittiseen epätasa-arvoon	18
4.2. Työelämän paradoksit: Miehet eivät löydä kotiin	22
5. Lopuksi	28
LÄHTEET JA TUTKIMUSKIRJALLISUUS	32
LIITE	35

1. Johdanto

1.1. Sukupuolesta rooleihin, rooleista tasa-arvoon

Patriarkaalinen eli miesvaltaisesti järjestynyt maailma on pitänyt pintansa antiikista nykyaikaan läpi yhteiskunnallisten ja rakenteellisten muutosten aina kristinuskon laajentumisesta sekularisaatioon ja feodalismista kapitalismiin. Sukupuolten järjestymiseen ja dynaamisuuteen alettiin kuitenkin kiinnittää huomiota enemmän vasta 1800-luvulta lähtien. Siihen saakka, ja sen jälkeenkin, aina 1900-luvun jälkipuoliskolle arvostetut tiede(miehet) olivat lähes poikkeuksetta miehiä myös sukupuoleltaan. Näin ollen miehet ovat kautta historian määritelleet yhteiskunnan lisäksi myös naiseuden olemukselliset piirteet kiinnittämättä huomiota mm. kokemuksellisuuteen tai identiteettiin liittyviin seikkoihin. Tästä juontaa juurensa käsite *sukupuoli*, jolla on alun perin viitattu nimenomaan naiseen tai naiseuteen miehestä poikkeavana, heikompana olentona.¹ Isällinen ja miehinen valta naiseen loi patriarkaalisen järjestyksen, jonka jättämiä rakenteellisia ja kulttuurisia ongelmia mm. sukupuolentutkimus ja feminisismi on teoretisoinut.² Suomalaisen yhteiskunnan patriarkalisuutta on perinteisesti pidetty verrattain vähäisenä ottaen huomioon vähäväkisen kansan työmoraalin sekä valtiollisen kehityksen köyhästä agraarimaasta kohti teollistuvaa ja palveluvetoista hyvinvointivaltiota. Demokratiakeskeisesti rakentunut käsitys tasa-arvosta on kuitenkin jättänyt sukupuolinäkökulman varjoonsa.³

Naisnäkökulman integroiminen niin poliittiseen kuin yhteiskunnalliseenkin keskusteluun voimistui 1800-luvun lopulla käynnistyneen *naisemansipation* myötä. Niin kutsuttu *feminismin ensimmäinen aalto*⁴ oli Suomessa vaikuttamassa yleisen ja yhtäläisen äänioikeuden myöntämiseen vuonna 1906. Se oli ensimmäisiä osoituksia patriarkaatin alasajosta, joka takasi naisille miesten ohella oikeuden toteuttaa itseään poliittisina ja yhteiskunnallisina toimijoina säädystä tai luokasta riippumatta. Uudistus tapahtui muuhun maailman verrattuna suhteellisen aikaisin, sillä vain Uudessa-Seelannissa ja Australiassa (valkoiset) naiset olivat saaneet äänioikeuden aikaisemmin.

¹ Rossi 2010, 24. Nykyisin suomen kielessä sukupuoli sanalla viitataan yhtä lailla kaikkeen sukupuolia koskettavaan jäsenyykseen biologisesta sosiaalisesta ja kulttuurisesta yhteiskunnalliseen sukupuoleen.

² Kent 2012.

³ Ks. esimerkiksi Markkola & Östman 2019; Mickwitz, von Essen & Nordgren 2008, 9. Johdannossa kirjoittajat painottavat nimenomaan sukupuolten välistä tasa-arvoa, jonka näkevät jääneen vähäiselle tarkastelulle 1960-luvun kontekstissa; Rantalaiho 1994, 17–21.

⁴ Julkunen 2010, 25,29.

Patriarkaalinen yhteiskunta on *hegemoninen* järjestelmä, jossa mieheydestä on muodostunut ihmisyyden normi.⁵ Huomattavaa kuitenkin on, että normi on koskettanut lähinnä valkoihoista heteromiestä, mikä sitoo normatiivisen ja modernin ihmisyyden kuvaston kiinni kolonialistiseen ja rasistiseen valtopolitiikkaan, jota länsimaat ovat suoraan tai välillisesti harjoittaneet 1400-luvulta lähtien.⁶ Marxilainen teoretikko *Antonio Gramsci* (1891–1937) on käsitteellistänyt hegemonian kulttuuriseksi valtateoriaksi, jonka mukaan valta jakaantuu sosiaalisen hierarkian perusteella ensisijaisesti ideologisesti, joskin väkivallan välillisuus kuuluu keskeisesti hallitsevan oikeuksiin. Siten hegemonia todellistuu aina suhteessa alisteisuuteen ja toiseuteen. Gramscilaisittain hegemonia on poliittinen ja luokkasidonnainen käsite, joka on sittemmin yleistynyt tieteessä traditionaaliseksi valtatutkimuksen analyysikeinoksi.⁷

Tässä tutkielmassa käytän hegemonian ja toiseuden suhdetta kattokäsitteenä tarkastellessani suomalaisen yhteiskunnan sukupuolittunutta hierarkiaa sukupuoleen sidottujen normitusten kautta. Varsinainen tutkimuskysymykseni muotoutuu seuraavanlaisesti: *Miten sukupuoli ja siihen liittyvät normitukset ilmenevät aikalaikirjoittelussa, ja miten tasa-arvoajattelua ja sukupuolijärjestystä on niiden perusteella mahdollista tulkita?* Tarkoitukseni on keskittyä diskursiivisiin keinoihin siihen, miten sukupuoli problematisoitiin uudelleen 1960-luvulla, ja kuinka sukupuoleen liittyvä normitus haluttiin jäsenellä uudelleen. Yhteiskunnallisen tilan segregatiota ei tullut enää tarkastella pelkästään naisen aseman kautta, vaan myös miehen asema ja rooli tuli saattaa yhteiskunnalliseksi kysymykseksi. Kaksinapainen sukupuolijako oli ensisijassa tarjonnut idean miehisestä toimijuudesta, jonka ympärille yhteiskunta rakentui. Työni keskeinen idea on löytää keinoja, jolla kaksinapaisuutta haastettiin. Miksi nainen ei voinut toimia tasaveroisesti siellä, missä mies ja vastaavasti, miksi mies ei siellä, missä nainen?

Tutkielman teemoitus on rajautunut puhtaasti aineiston kautta tekemieni valintojen kautta. Kirjoituksessani toistuu kyvykkyyden ja sukupuoliominaisuuksien kautta hahmottava kytkös sukupuoliroolien biologisiin ennakkoluuloihin. Tämän kytköksen olen sitonut kahteen keskeisesti esiin nousseeseen ja toisiinsa sukupuolirooliajattelun perusteella limittyvään teemaan: koulutukseen ja työelämään. Ensimmäisessä analyysiluvussa luon katsauksen korkeakoulutuksen demokratiatavoitteisiin ja syvennyn kielellisiin valintoihin, joiden nojalla suomalaisen yhteiskunnan ”sukupuolettomuutta” on mahdollista katsoa kriittisesti. Ajatuksena on osoittaa, miten

⁵ Nieminen 2013, 9; Jokinen 1999, 15–16. ”[p]erinteisesti tarkasteltua länsimaista miestä ei ole kutsuttu mieheksi vaan ihmiseksi”; Julkunen 2010, 16–17. Julkunen valottaa, että diskursiivisesti tämä ilmenee erityisesti englannin kielessä, jossa mieheys ja mies on integroitu useisiin ihmisyyttä ja toimijuutta kuvastaviin sanoihin ja käsitteisiin.

⁶ Ks. lisää Connell 2005 [1995], 185-.

⁷ Connell 2005 [1995], 77; Nieminen 2013, 50–51. Ks. lisää Gramsci 1929–1935 (suom. 1979 & 1982).

institutionaalinen miestapaisuus loi hierarkkisen kehyksen neutraaliutta korostavan yhteiskunnan sisälle. Toisessa analyysiluvussa hahmotellen kulttuurisesti ylläpidettyjä roolituksia ja peilaan niitä niin akateemisiin odotuksiin ja mahdollisuuksiin kuin niin sanotun segregatiivisen työnjaon epätasa-arvoittaviin rajoituksiin yhteiskunnassa. Tekemäni työn näen teoreettisena opintomatkana aiheen sisälle. Tavoitteeni on osallistua tasa-arvon ja sukupuolten moninaisuutta käsittelevään keskusteluun synnyttämällä historiallinen konteksti demokraattisesti ja sosiaalisesti tasa-arvoistuvasta Suomesta hyvinvointivaltion laajentumisen alkuvuosina.

1.2. Aineisto ja kirjallisuus

Ensisijainen aineistoni koostuu Tampereen ylioppilaskuntien toimittamista lehdistä *Aviisista* ja sitä edeltäneestä *Yykoo*:sta (1960–1966), jota toimitettiin jo *Yhteiskunnallisessa korkeakoulussa*⁸ (1930–1966). Lehtien julkaisu-ikävuokien vuoksi⁹ olen jättänyt kulttuuri- ja taidekriittiset kokonaan analyysini ulkopuolelle ja keskittynyt uutisiin, artikkeleihin sekä keskustelupalstoihin. *Yykoo*:n päätoimittaja *Pertti Ala-Outinen* perusteli ylioppilaslehtien tärkeyttä yhteiskunnallisina palstoina pääkirjoituksessaan keväällä 1965: ”[n]e totuttavat lukijoitaan suorittamaan vertailuja erilaisten arvojen ja normien välillä, tutustuttavat toisten ihmisten odotuksiin. Täten niillä on erittäin tärkeä sosiaalinen funktio osallistumisen, inhimillisen yhteistoiminnan, demokratian perusteiden kouluna.”¹⁰ Vuosien 1968–69 aikana *Aviisista* tuli maan luetuin ylioppilaslehti radikaalilla journalismillaan. Jatkuvissa talousvaikeuksissa painanut lehti aiheutti polemiikkaa kaupungin hallituksessa asti, jossa sosiaalidemokraattien valtuustoryhmä pyrki alustuksillaan vaikuttamaan lehden taloudellisen tuen lakkauttamiseen kokonaan.¹¹ Se kertoo aikakauden poliittisesta ilmastosta, joka ulottui välillisesti tai välittömästi lähes koko yhteiskuntaan.

Paikkakuntana Tampere oli keskeinen niin kaupunkina kuin yhteiskunnallisena tilanakin. YKK siirtyi Tampereelle Helsingistä vuonna 1960 ja laajojen tiedekuntapoliittisten satsausten myötä monialaistuva koulu alkoi muistuttaa enemmän yliopistoa kuin yhteiskunnallista korkeakoulua. Nimellinen muutos yliopistoksi tapahtui lopulta vuonna 1966. Organisatorisesti tai strategisesti muutos ei tehnyt loppua yhteiskunnalliselle opetukselle, joskin statuksellisesti muutos oli merkittävä. YKK:n ansioksi nähtiin sen konkreettinen yhteiskunnallisuus, olihan se korkeakouluna tarjonnut tilan myös ei-ylioppilaille. Nimellisestä muutoksesta huolimatta yliopisto jatkoi laajalinjaisena ammatti-

⁸ Jatkossa käytän lyhennettä YKK.

⁹ Vuodesta 1966 lähtien lehtiä julkaistiin viikoittain. Vertauksena nykyinen ylioppilaslehti *Visiiri* ilmestyy kuusi kertaa vuodessa.

¹⁰ Pertti Ala-Outinen, 'Matkaseuralle', *Yykoo*, 26.3.1965, 3 [pääkirjoitus], 4/1965.

¹¹ Kaarninen 2000, 198.

ja akateemisena korkeakouluna 1990-luvulle saakka tarjoten edelleen mahdollisuuden ei-ylioppilaillekin.¹²

Ylioppilaslehtien ohella lasken aineistoksi vuonna 1968 julkaistut *Elina Haavio-Mannilan Suomalainen nainen ja mies* sekä *Katarina Eskolan* toimittaman *Miesten maailman nurjat lait*. Ensin mainittu on sosiologinen tutkimus suomalaisen yhteiskunnan rakenteista aina ihmisoikeuksista sukupuolirooleihin ja työkuulttuurista sukupuolielämään. Teosta pidetään yhtenä feministisen tutkimuksen uranuurtajana Suomessa. Jälkimmäinen on artikkelikokoelma, jossa sukupuoliroolikeskustelua tarkastellaan sen kolmen ensimmäisen vuoden aikana (1965–1968).

Tutkielmalleni tärkeitä metodologisia suuntaviittoja antaneena teoksena pidän *Pirjo Markkolan* ym. toimittamaa teosta *Näkymätön sukupuoli: Mieheyden pitkä historia* (2014). Sukupuoli- ja feminismin sekä tasa-arvotyön historiaa ovat tarjonneet mm. *Susan Kingsley Kentin Gender and History* (2012) ja *Raija Julkusen Sukupuolen järjestyksen ja tasa-arvon paradoksit* (2010). Tiedeyhteisöjen rakentumisen ja tieteellisen sukupuolittuneisuuden ymmärtämiseen avaimia tarjosi *Liisa Husun* ja *Kristina Rolinin* toimittama *Tiede, tieto ja sukupuoli* (2005). Vuoden 2020 Helsinki Priden yhteydessä pidetyllä luennolla *Moninainen menneisyys - Suomalaista sateenkaarihistoriaa rakentamassa* juuri historianopiskelijoilta toivottiin panosta sukupuolisuuden, seksuaalisuuden ja tasa-arvon tutkimukseen. Uskonkin että tasa-arvon- ja sukupuolentutkimusta tarvitaan jatkuvasti lisää, eikä yhtään sen vähempää historian kuin muunkaan tieteenalan sisältä.

1.3. Painopisteenä suomalainen tasa-arvokehitys 1960- ja 1970-luvuilla

Suomessa tasa-arvokeskustelu voimistui kansainvälisten mallien mukaisesti 1960-luvun puolivälissä niin sanottuna *sukupuoliroolikeskusteluna*. Sukupuolirooleja perusteltiin modernin ajan käsityksiin perustuen biologisiin eroihin pohjautuvalla jaottelulla. *Biologinen sukupuoli* (engl. sex) on kuitenkin erotettava *sosiaalisesta sukupuolesta* (engl. gender), joka ilmentää sukupuolen määrittymistä mm. kulttuurisen ja kielellisen toiston kautta. Roolikeskustelulla tartuttiinkin yhteiskunnan heteronormatiivisen järjestyksen oletuksiin, joiden mukaan sukupuolten tehtävä on täydentää toisiaan ikään kuin valmiiden biologisten *subjektien* muodossa.¹³ Tätä normitusta haastaneet, kuten homoseksuaalit, olivat Suomessa sanktioituja 1800-luvun lopulta aina 2000-luvun kynnykselle. Ja tämän jaottelun ja normituksen ulkopuolelle jääneet jäivät huomioimatta pitkälle 1900-lukua.

¹² Kaarninen 2000, 25-.

¹³ Rossi 2010, 26.

Keskeinen roolikeskustelun toimeenpanija oli vuosina 1966–1970 toiminut tasa-arvoliike *Yhdistys 9*¹⁴. Liike haastoi vanhankantaisen roolijärjestelmän ja tavoitteli naisten autonomisen ja oikeudellisen aseman vahvistamista yhteiskunnassa niin ansiotyöhön, kasvatukseen kuin sukupuolielämääinkin liittyvissä järjestyksissä. Tätä perusteltiin muun muassa sillä, ettei senhetkinen roolijako ilmentänyt sukupuolten välistä tasa-arvoa, vaan ennemminkin sukupuolittunutta *kaksinaismoraalia* ja sortoa. Tavoitteiden saavuttamiseksi vaadittiin ennen kaikkea asenteiden, ennakkoluulojen ja kasvatuksen muutosta. Liikkeen vaikutus parlamentaariseen ja valtiolliseen tasa-arvotyöhön oli merkittävä. Vuonna 1966 perustettiin ensimmäinen parlamentaarinen komitea naisten epätasa-arvoisen aseman selvittämiseksi ja vuonna 1972 perustettu *tasa-arvoasiain neuvottelukunta* (TANE) oli lopulta ensimmäinen pysyvä valtiollinen elin. Se jatkoi yhdistyksen työtä omaksumalla toimintaansa useita yhdistyksen laatimia asialistoja.¹⁵

Yleisesti 1960-luvun puolivälissä alkanutta tasa-arvotyötä nimitetään *toisen aallon feminismitiksi*. Aiemmasta poiketen yhteiskuntaa ei enää tarkasteltu vain naiseuden kautta, sillä mukaan sisällytettiin niin ikään mieheyden mallit ja roolit, jotka olivat aiemmin jääneet tarkastelun ulkopuolelle. Siitä huolimatta naisen asema nähtiin yhä ongelmana, mikä korostaa sukupuolikysymyksen historiallista ja laadullista olemusta juuri naiskysymyksenä. Toisaalta se ilmentää tasa-arvosta ja sukupuolesta käytävien neuvotteluiden saaneen ja saavan edelleen aktiivisimman käyttövoimansa naisten aloitteesta.¹⁶ Sukupuolentutkija *Arto Jokinen* onkin todennut, että länsimaalainen tasa-arvo nojasi pitkään demokraattisen kansalaiskäsityksen perinteeseen, jossa ”sukupuolettomuudella” viitattiin lähinnä miesten oikeuksiin. Naisemansipaation myötä tasa-arvosta on tullut nimenomaan naisten työväline. Miehet ovat sittemmin hiljentyneet, eikä *mieskysymys* ole noussut riittävästi esiin varsinkaan miesten keskuudessa.¹⁷

Kiivaan poliittisen luonteensa vuoksi 1960- ja 1970-luvut elävät yleisessä keskustelussa ja kulttuurisessa kerronnassa popularisoituina. Kylmä sota, kolmas maailma, hipit ja seksuaalinen vapautuminen, suomettuminen – kaikki laajoja ja kansainvälisesti herkkiä teemoja, jotka jättävät alleen suurempia merkityssuhteita mm. sukupuolten kontekstissa. Ennen kaikkea 1960- ja 1970-luvut olivat suurten muutosten ja murrosten aikakautta, jolloin kysymys ihmisoikeuksista politisoitui

¹⁴ Yhdistyksen alkuna voi pitää vuonna 1965 perustettua Ryhmä 9:ää. Kolmasosa Yhdistyksen jäsenistä oli miehiä, joten se poikkesi perinteisistä naisliikkeistä. Yhdistyksellä ei myöskään ollut varsinaista puoluesidonnaista linjaa, vaan jäsenistö koostui useiden puolueiden toimijoista.

¹⁵ Mickwitz 2008, 30–34; 44–45.

¹⁶ Julkunen 1994, 187–189; 198–199; Julkunen 2010, 28-.

¹⁷ Jokinen 2012, 64. Tällä ei kuitenkaan tarkoiteta sitä, etteivät miehetkin osallistuisi tasa-arvokeskusteluun.

Organisatorinen järjestäytyminen on kuitenkin tapahtunut laajemmin vasta 1990-luvulla, poliittinen 2000-luvulla. Ks. lisää samasta teoksesta mm. Arhinmäki, 25–29.

kansallisen ja kansainvälisen aktivismin ja radikalismien muodossa. Historioitsija *Katja-Maria Miettunen* selvittää väitöskirjassaan käsitteen radikaali merkitsevän juuriin menemistä, äärimmäissuuntaa edustavaa ja jyrkkää. Hän on käyttänyt käsitettä *radikaaliliike* kattaakseen sen alle koko 60-luvun radikaalin toiminnan. Sillä Miettunen haluaa painottaa 1960-luvusta luotua historiakuvaava eläväisyyttä symboloivan radikaaliuden muodossa, mikä myös korostaa aikakauden poliittisuutta. Puolestaan *Juho Saksholm* esittää väitöksessään radikalismien, nimenomaan 60-luvun kontekstissa, olleen väistämättä poliittista tarkastelipa sitä sitten kulttuurisena, sosiaalisena tai ylikansallisena toimijuutena. Tätä hän perustelee sillä, että tavoitteena niissä kaikissa oli yhteiskunnan muuttaminen.¹⁸

Sosiaaliin ja demokraattisiin reformeihin sekä kansalaisihanteiden määrittämiseen liittyvät kiistat niveltivät politiikassa oikeisto-vasemmistokamppailuksi. Yhteiskunnallinen tila oli voimakkaassa muutosliikkeessä läpi 1960-luvun. Poliittikan läpätunkevuus ulottui siten myös nuorisoon, jonka on esitetty 1960-luvulla ensimmäistä kertaa synnyttäneen jopa oman ”yhteiskuntaluokkansa”.¹⁹ Vuosina 1963–1964 Suomessa oli yli 1,7 miljoonaa lasta tai nuorta. Puolestaan nuorten aikuisten (20–24-vuotiaat) määrä oli 60-luvun lopulla kaksinkertaistunut vuosisadan alkuun verrattuna. Tämän muutoksen *Pertti Haapala* on esittänyt radikalismien juureksi. *Suurten ikäluokkien* myötä paine sosiaaliseen muutokseen suuntautui myös korkeakouluihin, joiden rakenteellisesta ja jopa ideologisesta muutoksesta Haapala käyttää nimitystä ”akateeminen perspektiivinmuutos”.²⁰ Kansainvälisesti radikalismi liitettiin erityisesti opiskelijoihin ja puhuttiin *opiskelijaliikkeistä* tai *opiskelijaradikalismista*. Suomessa radikalismiin yhdistettiin mm. vasemmistolaisuus, luokkatietoisuus ja sukupolvien välinen kapina. Onkin tärkeää huomioida, että siinä missä 1950-luvun radikaalit, niin sanotut ”*vihaiset nuoret miehet*”, ottivat tavoitteekseen *oikeistohegeliaanisten* kansallisarvojen ja *porvarillisen hegemonian* haastamisen, toivat 60-luvun opiskelijat samat teemat yhteiskunnan instituutioihin koulusta armeijaan ja kirkosta tiedotusvälineisiin. Kenties samasta syystä Raija Julkunen on nimennyt toisen aallon feminismien tyttäreiden aktivismiksi, jolla hän sitoo 60-luvun poliittisen ja radikaalin ilmapiirin osaksi akateemista perspektiivinmuutosta ja opiskelijaliikettä.²¹

¹⁸ Miettunen 2009, 20–21; 200–201. Miettunen laskee radikalismien yhdeksi 60-lukulaisimmista teemoista. Se on mahdollista tulkita niin negatiivisena kuin positiivisenakin merkityksenä; Saksholm 2020, 34–35. Saksholm on vertaillut tutkimuksessaan Pohjoismaiden välillä yhdistyvää ja erottuvaa radikalismia.

¹⁹ Suominen 1997, 20. Yhteiskuntaluokka vertaus liittyy suuriin ikäluokkiin (karkeasti 1945–1950 synt.), jotka kokivat nuoruutensa ja aikuistumisensa 1960–1970-luvuilla.

²⁰ Haapala 2003, 67–73. Lisääntynyt koulutuksen tarve vaikutti korkeakoulujen sosiaalisten erojen kaventumiseen. Perspektiivin muutoksella viitattaneenkin sosialistisen ja vasemmistolaisen ajattelun yleistymiseen 1960-luvulla.

²¹ Suominen 1997, 41–44; 157–159; Miettunen 2009, 202–205. Miettunen käyttää kuusikymmentäluvun *vastapoolina* kolmekymmentälukua, jota ”uudessa” radikaalissa ajattelussa pidettiin porvarillisen oikeiston totuutena, ”vanhana” ja

Koen aikakauden 1965–1970 hedelmälliseksi sukupuolinäkökulmasta osittain juuri radikaalin ilmapiirin ja nuorison politisoitumisen takia. Oliko kansainvälistyminen ja poliittinen räjähdysherkkyys siis viimein oiva hetki myös laajemmalle sukupuolikamppailulle? Tutkimustehtäväni esitän nousseeksi pitkälti Yhdistys 9:n radikaaleista tavoitteista. Sukupuoli oli 1960-luvulle tultaessa jätetty alakategoriaksi, mikä nähtiin epäsuhdaksi yhteiskunnallisesta demokratiasta ja tasa-arvosta puhuvan valtion ideologiassa. Yhdistyksen tasa-arvovaateet olivat osaltaan vaikuttamassa useiden ”*yhden asian liikkeiden*”²² syntymiseen. Liikkeet toimivat yhteiskunnallisen keskustelun jouduttajina nostamalla esiin ongelmalliseksi koettuja teemoja aina kontrollipolitiikasta tasa-arvoon ja seksuaalisuudesta asevelvollisuuteen.

2. Tutkielman epistemologinen tausta

Tutkielmani ydin koostuu sukupuolten, sukupuoliroolien, tasa-arvon ja demokratisaation välisistä merkityssuhteista yhteiskunnallisessa keskustelussa. Huomioitavaa on kuitenkin, että 1960-luvulla demokratia ja tasa-arvo toistuivat miltei synonyyminomaisina käsitteinä, joten aina ei ole ollut helppoa tehdä merkityksellistä eroa niiden käytön välille. Demokratialla viitattiin enemmän kansalaisyhteisyyksiin ja luokkaeron kaventamiseen, kun varsinaisella tasa-arvolla tavoiteltiin pelkän luokkakäsityksen sijaan myös sukupuolten välistä tasa-arvoa roolijaon ulkopuolella. Siksi roolikäsitysten taustoja on syytä teoretisoida syvemmin, jotta niihin liitoksissa olevasta hierarkiasta on mahdollista tuottaa tutkimuksellista tietoa.

2.1. Toinen sukupuoli ja hegemoninen maskuliinisuus

Yhteiskuntafilosofi *Simone de Beauvoir*’n feministisiin klassikoihin lukeutuva *Toinen sukupuoli* (ransk. *Le deuxième sexe*, 1949) esiintyy tutkielmassani historiallisen jatkumon luojana. Teoksen sanoma on toistunut 1960-luvun kontekstissa yhteiskunnallisen kritiikin apuvälineenä ja sittemmin omankin analyysini välikätenä. Katolisessa Ranskassa naiskysymys oli 1940-luvulla poliittisesti arveluttava teema, joten laaja, kaksiosainen tutkielma oli ennen kaikkea kannanotto, mutta myös osoitus naisen mahdollisuudesta tulla kuuluviin intellektuellina ja kirjailijana sukupuolestaan huolimatta. Kirjassa naiseus kuvataan historiallisesti toiseutettuna ja marginalisoituna kansanosana: taloudellisesti, poliittisesti ja yhteiskunnallisesti epäolennaisena, subjektittomana toimijana, jolle tasa-arvon ja yhdenvertaisuuden konkretia ilmenee vasta aviollisessa suhteessa mieheen:

taantumuksellisenä; Julkunen 2010, 36–38. Tyttären aktivismilla painotetaan toisen aallon feminismiin eroavuutta ensimmäisen aallon feminismistä, äitien aktivismista.

²² Yhden asian liikkeistä lisää mm. *Monti & Purokuru (2018): 1968 – Vallankumouksen vuosi.*

Naimisissa ollessaan mies kunnioittaa naista aviovaimona ja äitinä, ja avioelämän konkreettisuudessa kokemuksessa nainen vaatiikin miestä tunnustamaan vapautensa. Mies saattaa siis kuvitella, ettei sukupuolten välillä ole enää yhteiskunnallista hierarkiaa ja että eroavaisuuksistaan huolimatta nainen on suurin piirtein tasa-arvoinen. Kun mies kuitenkin havaitsee tiettyjä osoituksia alempiarvoisuudesta – etenkin ammatillista kyvyttömyyttä – mies panee tämän luonnon tiliin. Silloin kun mies suhtautuu naiseen yhteistyöhaluisesti ja hyväntahtoisesti, hän tematisoi tasa-arvon yleisellä tasolla eikä aseta kohtaamaansa todellista epätasa-arvoa. Mutta heti kun mies ajautuu naisen kanssa riitatilanteeseen, tilanne kääntyy pääläelleen: mies tematisoi konkreettisen epätasa-arvon ja saattaa jopa kieltää sen perusteella yleisen tasa-arvon.²³

Katkelmassa de Beauvoir yhdistää biologisen roolijaon yhteiskunnallisiin odotuksiin, joiden mukaan aviollinen yhteiselo on tasa-arvoisuuden mittari. Siitä huolimatta, että nainen saavuttaa hänelle asetetun odotuksen, on hän vain ”suurin piirtein” tasa-arvoinen miehensä kanssa. Riitatilanteella kenties tarkoitetaan muutakin kuin aviollista yhteyttä, jolloin epätasa-arvo linkittyy toimijoiden välillä ilmenevään kilpailuun, joka kuului vain miehiseen maailmaan, siksi siis ”*luonnon tiliin*”. Voisikin väittää, että miesten välinen ”epätasa-arvo” oli luonnollinen osa tasa-arvoista yhteiskuntaa. Olennaista on arvioida, nähtiinkö naisten yhteiskunnallinen vapautuminen uhkana miesten oikeudelle vaalia tilaansa julkisina toimijoina. Julkisuushan oli historiallisesti esitetty epäfeminiinisenä tilana. Vaikka de Beauvoir’n teos kuvailee kokemuksellisuutta erityisesti ranskalaisen yhteiskunnan kontekstissa, on se sidottavissa länsimaalaiseen yhteiskunnalliseen tilaan sotien jälkeisinä vuosina.

Suomessa avioliittolakia muutettiin 1930-luvulla siten, ettei nainen enää taloudellisesti tai oikeudellisesti ollut riippuvainen miehestään. Muutos tarkoitti sitä, että nainen sai vastaisuudessa vastata itsestään myös tuomioistuinten edessä. Lakimuutoksella ei kuitenkaan ollut suoraa vaikutusta sukupuolirooleihin, sillä asenteellisesti nainen nähtiin ensisijaisesti kodin piiriin. Se oli yhteiskunnan normatiivinen ihanne, joka arvotti naisen toiminnallaan ja palveluksellaan osoittamaan arvostuksensa miehelleen siitä, että tämä kantaa elannon kotiin.²⁴ De Beauvoir kirjoittaakin, että nainen määrittyy ja erottuu suhteessa mieheen, mutta mies ei suhteessa naiseen.²⁵ Miehinen subjekti määrittellään ja neuvotellaan ensisijaisesti miesten kesken. *Tiina Rosenberg* on tulkinnut de Beauvoir’n teosta vallan ja tasa-arvon näkökulmasta. Klassinen sitaatti ”*naiseksi ei synnytä, naiseksi kasvetaan*”, on keskeinen idea konstruktivistisen sukupuoliteorian taustalla. Rosenberg huomauttaa, että vaatimus yhteiskunnallisesta tilasta ja oikeuksista äitiyden ulkopuolella on usein tulkittu naiselliseksi aggressioksi, joka tyypittelee heidät pois ”ikuisen” ja ”todellisen” naisen subjektista. Tämän hän

²³ de Beauvoir 2009 [1949], 55.

²⁴ Rotkirch 1968; 2008, 85. Jälkimmäinen artikkeli on kokonaisuudessaan hyvä kartoitus tasaveroisen lainsäädännön historiasta Suomessa.

²⁵ de Beauvoir 2009 [1949], 43.

esittää sosiaaliseksi ja kasvatukselliseksi käytänteeksi, joka painottaa naisista passiivisuutta miehisen aktiivisuuden vastinparina.²⁶

Toinen tutkielmani kannalta olennainen käsite on *hegemoninen maskuliinisuus*. Käsitteen määrittivät *Raewyn Connell*, *Tim Carrigan* ja *John Lee* vuonna 1985²⁷ kuvastamaan eräänlaista kuryhteiskunnan järjestystä niin sukupuolten välillä kuin niiden sisälläkin. Jiri Nieminen on tulkinnut käsitteen historiallista analyysipotentialia erityisesti miessukupuolta koskeneen sokeuden ymmärtämisessä. Maskuliininen ruumis ja mieheyden kuvastot olivat aiemmin jääneet vaille inhimillisiä määreitä eroavaisuuksistaan huolimatta.²⁸ Raewyn Connell laajensi hegemonisen maskuliinisuuden käsitettä teoksessaan *Masculinities* (1995/2005/2020). Siinä missä de Beauvoir kirjoitti miehen olevan naisesta riippumaton subjekti, esitti Connell, että maskuliinisuus muotoutuu ja erottuu suhteessa feminiinisyyteen jatkuvana kehollisena ja luonteenomaisena sosiokulttuurisena vuorovaikutuksena.²⁹ Vaikka de Beauvoir'n ja Connellin tulkintojen välillä ilmenee nyanssieroja, molempien teorioissa mieheys ja maskuliinisuus määrittyy ensisijaisesti keskenään ja vasta sitten suhteessa naiseuteen ja feminiinisyyteen.

Gramscilaisittain hegemoninen maskuliinisuus vertautuu *alisteiseen* (subordinate), *marginalisoituun* (marginalised) ja *hegemoniaa ylläpitävään* (complicit) maskuliinisuuteen. Hegemonialla tarkoitetaan uskomuksellista ideaalia, jota miesten oletetaan tavoittelevan. Kulttuurisesti rakentuneisiin kuvastoihin identifioiduminen on osa miesnormin sisäistämistä. Connell näkee rakenteellisen vallanjaon ja toisiaan tukevan maskuliinisuuden eräänlaisena vuorovaikutuksellisena järjestyksenä, joka ilmentää erityisesti naiseuteen ja alisteisiin, kuten feminiinisiin miehiin kohdistuvaa syrjintää sukupuolisen määrittymisen nojalla. Hänen mukaansa patriarkaatin legitimizeetti on historiallinen konstruktio, eikä itsestään toisintuva systeemi.³⁰

Sosiaalipoliitikko *Jorma Sipilä* on kritisoinut hegemonisen maskuliinisuuden ykseyttä. Hänen mukaansa yksioikoisesti ilmentyvä hegemonia on mahdottomuus, sillä hegemonisuus toistuu alisteisten maskuliinisuuksien keskuudessa erilaisina tilallisina ja sosiokulttuurisina käytänteinä. Sipilä puhuukin ”kentistä” ja ”reviireistä”, joilla omanlaisensa toimijuuden esimerkit synnyttävät uudenlaisia hegemonisuuden muotoja.³¹ Maskuliinisen neuvottelun voi tulkita jatkuvaksi kilpailuksi siitä, mitä miehiseksi koetaan ja millaisia stereotyyppioita miehuuteen oletetaan kuuluvan. *Arto Jokinen*

²⁶ Rosenberg 2014, 78–82.

²⁷ *Toward a New Sociology of Masculinity*.

²⁸ Nieminen 2012, 48–49.

²⁹ Connell 2005 [1995], 67–71.

³⁰ Griffin 2018, 378–380; Nieminen 2012, 50–51.

³¹ Sipilä 1994, 27–29. Jorma Sipilän ja Arto Tiihosen toimittama *Miestä rakennetaan, maskuliinisuuksia puretaan* (1994) oli ensimmäisiä suomalaisen miestutkimuksen kokoelmateoksia.

on luokitellut modernin maskuliinisuuden keskeisiksi määreiksi voiman, menestyksen, tunteiden hallinnan ja heteroseksuaalisuuden. Historia on kuitenkin osoittanut, ettei hegemoninen asema ole aina vaatinut niinkään tyypillistä maskuliinisuutta. Myös feminiinisiä määreitä ihannoineet ja omaksuneet miehet ovat olleet yhteiskunnallisen hegemonian korkeimmilla korokkeilla.³²

Edellä kuvatut teoreettiset käsitteet antavat tutkielmalleni sen metodologiset raamit. Vaikka käytän hegemonisen maskuliinisuuden käsitettä varsin löyhästi, koen, että se mahdollistaa miessukupuoleen liitettävien odotusten ja sen ylläpitämistä motivoivien asenteiden analysoinnin.

2.2. Kriittinen miestutkimus ja diskurssianalyysi

Miesnormiin vedoten on selvää, että humanistinen tutkimus on suurelta osaltaan ollut miestutkimusta. Yksipuolisen ja oireellisen miestutkimuksen intressit ovat kuitenkin korostuneesti jättäneet useat sukupuolittuneet ja kulttuuriset risteymät (intersektionaalit) vaille ääntä. Täten *kriittisyydellä* puututaankin miessukupuolen kategoriseen jäykkyyteen huomioimalla mm. sukupuolten välisiä ja sisäisiä valtarakenteita. Suomessa kriittistä miestutkimusta on tuotettu enenevässä määrin 1990-luvulta alkaen. Tutkimus on kuitenkin pohjautunut eklektisiin menetelmiin, eikä varsinaista metodologista kehystä ole kyetty institutionalisoimaan. *Timo Ahon*, Jiri Niemisen ja *Arttu Salon* toimittama *Miestutkimuksen metodologiaa* (2021) on kirjoittajien mukaan ensimmäinen suomenkielinen teos, jossa tutkimusmenetelmällisiä kysymyksiä ja tavoitteita on pyritty esittelemään laajemmin.³³

Siinä missä historiallinen mies on yhteiskunnallisesti, poliittisesti ja taloudellisesti ollut aina etuoikeutetussa asemassa suhteessa naiseen, ovat miehet myös ylläpidettyjä rikos-, vankila-, onnettomuus- ja tapaturma- sekä terveysongelmatilastoissa. Arto Jokinen on esittänyt, että vaikka patriarkaalinen yhteiskunta on perinteisesti nähty naista sortavana järjestelmänä, on sen sisältämät miesroolit aiheuttaneet valtavasti kärsimystä myös miehille itselleen. Connellin, ja mielestäni myös de Beauvoir'n tapaan, Jokinen kuitenkin pohtii, ettei miesten maailma perustu sorrolle, vaan kilpailulle, joka jakaa sen menestyjiin ja häviäjiin. Tuohon yhtälöön naiset ja muut alistetut sukupuolet osuvat hänen mielestään vain sivuroolissa.³⁴

³² Jokinen 2000, 213–217; Katajala-Peltomaa 2019.

³³ Aho, Nieminen & Salo 2021, 10–12. Johdannossa yhdeksi kriittisen miestutkimuksen tavoitteeksi esitetään miesten ja poikien sukupuolisuuksien teoreettinen kehittäminen. Sukupuolisuuksilla tarkoitetaan erilaisia miehenä elämisen ja olemisen muotoja aina maskuliinisuuksista feminiinisyksiin. Tutkimussuuntana se ei ole vielä saavuttanut pääainestatusta, vaan sijoittuu sukupuolentutkimuksen ”kainaloon”. Esimerkiksi pakollisia kriittisen miestutkimuksen kursseja ei ole vielä sijoitettu tutkinto-ohjelmiin.

³⁴ Jokinen 1999, 16–20.

Analyttisesti olen lähestynyt tutkielmaani kahdella tapaa. Aineiston hallintaan ja historialliseen tarkasteluun liitän *sisällönanalyysin* menetelmät. Siten aineiston sisältö on vankistanut temaattisia valintojani ja antanut pohjan aikakauden historiallistamiselle. Puolestaan varsinaisessa analyysivaiheessa olen tukeutunut *diskurssianalyysiin* tulkitakseni kirjoituksissa rakentuvaa todellisuutta ja sosiaalisia rakenteita teorialähtöisemmin. Koska niin sisällönanalyysia kuin diskurssianalyysiäkin käytetään mm. kirjoitettujen tekstien analyysimenetelminä, eroavat ne toisistaan kysymyksenasetteluin: sisällönanalyysi kysyy usein mitä, diskurssianalyysi miten.³⁵ Todellisuuden rakentumisesta puhuttaessa vedotaan yleisesti siihen, ettei kieli luo todellisuutta. Pikemminkin se mahdollistaa merkityssuhteiden laaja-alaisemman hahmottelun, useiden todellisuuksien kanavoinnin. Todellisuus rakentuu aina erilaisissa sosiaalisissa konteksteissa. Samoin tutkijan asema on esitettävä tuota todellisuutta rakentavana, ei faktualisoivana.³⁶ Koska tutkimukseni asettuu ajallisesti lyhyeen periodiin, voi analyttisiä valintojani pitää varsin karkeina. Perustelen sitä sillä, että aineistoni koostuu monenlaisista puheenvuoroista, eikä vain tiettyyn muotoon sommitelluista teksteistä.

Jorma Kalela on käyttänyt historiantutkimuksen vallallisista valinnoista muotoja *syyttäjä* ja *puolustusasianajaja*, jotka toistuvat myös diskurssianalyysin keinoina. Tästä voidaan myös käyttää muotoa *emansipatorinen tutkimus*, jolla tarkoitetaan tietynlaista puolen valitsemista. Se ei niinkään tarkoita pyrkimystä hegemonisuuteen, sillä analyysin vetovoimana on kielellisten keinojen kautta tapahtuva ”*vakiintuneiden totuuksien*” haastaminen. Emansipatorisuus onkin tapa ulottaa kielellinen vallankäyttö vastarinnan ja vaiettujen totuuksien esittämiseen.³⁷

3. Sukupuolettoman tasa-arvon neutraali painottuminen

3.1. Korkeakoulut demokraattisen yhteiskunnan pienoismalleina?

Suurten ikäluokkien myötä kiinnostus ja tarve koulutusta kohtaan lisääntyi jokaisella asteella. Valtion oli siksikin otettava koulutusjärjestelmä entistä tiukemmin intresseihinsä. Väestörakenteellinen muutos ei vain muuttanut kansalaisten tarpeita, vaan myös porvarillisiksi koetut yhteiskuntarakenteet tuli murtaa demokraattisen valtion peruspilareiden tieltä. Ajatus demokratisoinnista asettui hyvin suomalaisen hyvinvointivaltion tasa-arvoideologiaan, jonka mukaan mahdollisuudet niin opiskeluun kuin työhönkin tuli taata kaikille sitä haluaville ja tarvitseville. Korkeakoulujen sisäisen tasa-arvon mittariksi muotoutui sittemmin sosioekonominen tasaisuus: aiempiin vuosikymmeniin verrattuna

³⁵ Tuomi & Sarajärvi 2018, 87–88. Sivut esitetty Adobe Digital Editions sin mukaan.

³⁶ Jokinen, Juhila & Suoninen 2016, 18; 251–253.

³⁷ Kalela 2002, 68. Tutkijan haasteista ks. 83–87; Juhila 2016, 419–423.

1960-luvun lopulla korkeakouluista oli enää mahdotonta esittää luokkaan sidottuja elitistisiä väitteitä, sillä sosiaaliset erot olivat kriittisesti kaventuneet. Vuoden 1967 *korkeakoululaitoksen kehittämislaki* oli osoitus valtiovallan demokraattisista tavoitteista koulutuksen yhteiskunnallistamiseksi. Poliittisesti sillä oli maantieteellistäkin vaikutusta, kun helsinkikeskeisyyden sijaan korkeakoulujen välinen kompetenssi tuli saattaa tutkintokohtaiseen tasa-arvoon. *Tutkintouudistushanke* sai näkyvän roolin päivä- ja ylioppilaslehdissä, vaikka sen poliittinen painoarvo jäi melko vähäiseksi opiskelijaliikkeen tavoitteleman *hallinnonuudistushankkeen* varjossa.³⁸

Kuohunutta aiheuttaneina tavoitteina uudistuspyrkimykset näkyivät myös Yykoon ja Aviisin sivuilla. Koska hallinnonuudistus oli ensisijaisesti korkeakoulujen sisäisiin valtataisteluihin liittyvää poliittista aktivismia, on syytä painottaa tutkintouudistusten merkitystä kansallisena tavoitteena. Lokakuussa 1968 aiheesta otsikoitiin Aviisin etusivulla seuraavasti: ”*Kompetenssin perusta – korkeakoulututkinto*”.³⁹ Valtioneuvoston asettaman komitean mietinnössä mitattiin Tampereen ja Helsingin yliopistoista valmistuvien välisiä kelpoisuuseroja. Kehittämislain puitteissa tarkoituksena oli selvittää mahdollisuudet korkeakoulututkintojen tasavertaistamiseksi, jottei yliopistojen välille muodostuisi merkittävää tiedollista kuilua: ”*Tällainen laajentaminen olisi perusteltua sen vuoksi, että siten edistettäisiin kyvykkään aineksen hakeutumista entistä laajemmasta opintosektorista valtion palvelukseen, mikä merkitsisi valintamahdollisuuksien huomattavaa paranemista.*”

Lausunnossa opiskelijoista käytetään nimitystä ”kyvykäs aines”, jolla ei suoraan oteta kantaa siihen, riippuuko kyvykkyys opiskelijan sosiaalisista tai sukupuolisista määreistä. Mietintöä pohtimaan pyydetyn SYL:n⁴⁰ edustajan *Matti Parjasen* mielestä laajennus olisi tärkeä, sillä se poistaisi ”tilkkutäkkimäisyyden”, joka rajoittaa virkaan hakeutumista. Hän kuitenkin tarkentaa painotustaan – ”*Mitä tällä uudella järjestelmällä sitten saataisiin aikaan? Silloin saadaan todella miehen kyvykkyys esiin riippumatta hänen tukintonsa pääaineista yms.*” Sitaatti tuo esiin ei-niin-kätketyn asenteen demokratisoinnin taustalla. Parjanen painottaa miehen kyvykkyuden paranemista käyttämällä sanaa ”todella”. Sillä viitattaneen opiskelija-ainekseen korkeakoulukohtaisesti, mutta melko selväksi hän tekee sen, että valtion palvelus on ensisijaisesti miehinen toimiala. Keskeistä myös on, että komitean jäsenistö samoin kuin sen mietintöjä pohtimaan kutsuttu kolmikko koostui pelkästään miehistä. Parjasen kommentti on siitä yllättävä, että hän edusti ylioppilaiden etuja ajavaa järjestöä.

³⁸ Nevala & Rinne 2012, 203–210. Hallitusuudistuksen ns. *mies ja ääni* -kamppailu oli opiskelijavetoinen punne korkeakoulujen sisäänpäin kääntyneen harvainvallon ja erityisesti professorivallan haastamiseksi. Aiheesta lisää mm. Mervi Kaarninen (2000): *Murros ja mielikuva. Tampereen yliopisto 1960–2000*. Varsinaisesti tutkintouudistus tapahtui vasta 1970-luvulla.

³⁹ ’Kompetenssin perusta – korkeakoulututkinto’, *Aviisi*, 18.10.1968, [etusivu], 25/1968.

⁴⁰ Suomen ylioppilaskuntien liitto

Vastahuomiona voi pohtia, oliko ”mies” tässä kontekstissa vain neutraali yleiskäsite opiskelijoille (vrt. engl. men, mankind). Se ei kuitenkaan poistaisi sitä, että kyvykkyyden ja aktiivisuuden määreet olivat historiallisesti edustaneet vain miestä.

Temaattisesti keskustelu korkeakoulujen rakenteellisista ongelmista oli käynnistynyt jo reilusti ennen kehittämislakia. YKK:n ja myöhemmin myös Tampereen yliopiston rehtori *Paavo Koli* (1921–1969) toimi aktiivisena korkeakoulu-uudistajana vaatimalla valtiolta panosta kansallisten tavoitteiden edistämiseksi. Hänen mukaansa porvarillisen individualismin myötä korkeakoulut olivat ajautuneet yksityisiksi pyhätöiksi, jotka eivät vaali kansalaisten kulttuurista pääomaa, vaan eriarvoisuutta ja korkeakoulujen turhaa hajaantumista. Pahimmiksi ongelmiksi hän esitti *organisaatioestoisuuden* ja *uudistustyhjiön*.⁴¹

Keväällä 1965 Suomen professorikunta keskusteli Kolin esitelmän pohjalta korkeakoululaitoksen organisatorisista kysymyksistä. Koli alusti keskustelua nostamalla esiin työnjaollisen tehottomuuden: ”*Työnjaon eriytyminen on merkinnyt kautta koko inhimillisen maailman pyrkimystä mahdollisimman suureen tehokkuuteen, suoritusten tähdentämiseen.*” – ”*Nykyistä vankemman korkeamman suoritustason kerrostuman luominen edellyttää yliopistojemme piirissä aivan uudenlaista asennoitumista ja huomattavia erikoisjärjestelyjä.*” On kiinnostavaa mieltä, mihin Koli työnjaon eriytymisellä viittaa, sillä perinteisesti työnjaolla oli tarkoitettu myös sukupuoliroolien kautta ilmenevää yhteiskuntajärjestystä. Koli kiinnittikin huomionsa Helsingin yliopiston historiallis-kielitieteellisen osaston alhaiseen valmistumismäärään, joka oli ollut vain 30 prosenttia vuosien 1902–1951 välillä osastoon kirjautuneiden osalta. Professori *Osmo Järvi* Turun yliopistosta tarttui samaan ongelmaan, mutta moitti Kolia siitä, ettei tämä ollut esitelmissään huomionut ”*naisemansipaatiota*”. Järvi uskoi, että ”*[o]ngelma onkin juuri, että naisia houkuttelee liikaa yliopistoihin.*”⁴²

Vaikka Koli ei suoraan viittaa tehokkuuteen sukupuolisena määreenä, asettaa Järvi akateemiset edellytykset sukupuolittain, millä hän viitanee massakoulutuksen vaaroihin suhteessa akateemiseen ja tieteelliseen kehitykseen. Järven kommentti vaikuttaa varsin konservatiiviselta, joskaan ei aikalaiskontekstista poikkeavalta. Tilastollisesti naiset olivat enemmistössä humanistisilla aloilla. Arviolta kolme neljästä alalla aloittavista oli naisia toisen maailmansodan jälkeen.⁴³ Huomioitavaa on kuitenkin, että naisille keskeisin syy koulusta tai ammatista poisjääntiin oli avioituminen ja

⁴¹ [SKR,] ’Tietoinstituutiot ja kulttuuripolitiikka’, *Ykkö*, 12.3.1965, 6, 5/1965. Artikkelin on koostettu Kolin esitelmästä Suomen kulttuurirahaston vuosijuhlassa Helsingissä 27.2.1965.

⁴² ’Professorit keskustelivat korkeakoulupolitiikasta’, *Ykkö*, 9.4.1965, 4, 7/1965.

⁴³ Nevala & Rinne 2012, 213. Tampereella naiset olivat kokonaismääräisesti enemmistössä jo 1960-luvulla niin YKK:ssa kuin lopulta myös yliopistossa. Ks. lisää Kaarninen 2000.

perheen perustaminen. Se kertoo kulttuurisista asenteista, jotka painottivat naisen roolia *perhekeskeisenä* toimijana. Vaikka viimeistään sotien jälkeen olikin tullut ymmärrettäväksi, että naisetkin hankkisivat koulutuksen tai ammatin, koettiin yhä, että eniten he tekisivät yhteiskunnan eteen äiteinä ja aviiovaimoina. Sukupuolirooleista kehkeytyikin poliittinen kysymys 1960-luvulla.

Terttu Nupponen tarkasteli puolueiden roolipoliittikkaa vuoden 1967 hallitusohjelmia silmällä pitäen.⁴⁴ Maltillisuus sukupuoliroolikeskustelussa merkitsi asennoitumista myönteiselle kannalle naisten koulutuksen ja ammatinhankinnan suhteen. Sitä kuitenkin perusteltiin ensisijaisesti aviomiehen menettämisen tai naimattomaksi jäämisen kautta. Samanlaista linjaa ajoi lähes jokainen suomalainen puolue pois lukien SKDL, joka korosti myös miesten oikeutta valita kodin ja ansiotyön väliltä. Poliittisesti naisen vapautta valita ei siis tunnustettu kuin aviottomaksi ajautumisen tai -jäämisen kautta. Nupponen tiivistikin, että naisten kaksoisrooli todetaan käytännössä mahdolliseksi, mutta miesten kohdalla asiaa ei ole syytä selvittää enempää. Siksi konservatiivinen tai maltillinen rooliajattelu esiintyy hänelle vaarallisena, molempien sukupuolien etujen vastaisena: ”[n]aiset naisina ovat marginaalijoukkoa, joka sukupuolensa tähden ei pysty syventymään työhön yhtä hyvin kuin miehet.”⁴⁵

Vaikka Nupponen kirjoitus on 60-lukulaisessa keskustelussa radikaali ja poliittisesti poikkeavakin, voi sitä verrata de Beauvoir'n tulkintaan naiseuden tilasta parikymmentä vuotta aikaisemmin. Sukupuolensa perusteella rajoitettu ja toiseutettu nainen on riippuvainen joko miehestään tai valtiosta etujensa mahdollistamiseksi. Liberaali-individualistinen ajattelu yksilön valinnasta ei siten suoranaisesti tuntuisi koskettaneen naista. Rehtori Kolin esitys porvarillisesta eriarvoisuudesta puolestaan kulkee sukupuoliajattelun maltillisella linjalla, jonka mukaan mahdollisuuksien tähdentäminen on osoitus demokratiasta ja siten sidottavissa tasa-arvoideologiaan.

Politiikan miesvoittoisuus oli 60-luvulla ilmiselvää. Vuoden 1966 eduskuntavaalien jälkeen naisten osuus edustajista oli 14 prosenttia puhumattakaan korkeakoulujen hallinnollisista positioista ylioppilaskunnista oppilaskuntiin ja professuureihin, joissa naisten osuus oli lähes olematonta. *Jeff Hearn* (2005) onkin paradoksaalisesti ilmaissut, että mitä suuremmasta *miesdominanssista* on kyse, sitä suuremmalla todennäköisyydellä yhteisöjä kuvaillaan sukupuolineutraalisti. Tällä hän tarkoittanee tietynlaista rakenteellista sokeutta vallan jakautumisessa. Keskitetty miesvalta hallituksissa hämärtää sukupuolittuneen hierarkian normatiivisuuden, jolloin neutraalisuus tasa-arvodiskurssina pitää yllä oletusta ”*kaikkien mahdollisuuksista*”. Hearn viittaakin tiedeyhteisöjen

⁴⁴ Nupponen 1968.

⁴⁵ Nupponen 1968, 51.

maskuliinisuuteen ja mieskeskeisyyteen *homososiaalisuuden* käsitteellä. Sillä hän tarkoittaa toimintaa, jolla institutionaalisia järjestelmiä ja niissä ilmentyviä toiminnallisia ehtoja jäsenetään miestapaisesti. Mieheyden kuvastojen kriittinen tarkastelu ei ollut vielä 1960-luvulla keskeistä, vaan ne näyttäytyivät ikään kuin essentialistisina tosiasioina. Kritiikki saattoi kohdistua mieheen yksilönä, ei sukupuolena.⁴⁶ Järven kommentti ja Kolin esittelemä historiallis-kielitieteellinen ”laiskuus” osuvat yhteen naiseuden ja miehuuden eroiksi oletettujen ennakkoluulojen kanssa.

Sikäli ei ole yllättävää, että *Mervi Kaarninen* on esittänyt hieman kärjistetyn kommenttinsa siitä, etteivät naiset näkyneet Yykoon ja Aviisin sivuilla kuin ainoastaan kuvissa. Tämä siitäkin huolimatta, että naisten osuus Tampereen korkeakouluissa oli läpi 60-luvun 60 prosentin tuntumassa.⁴⁷ Kaarnisen kommentissa on kuitenkin perää, sillä valtaosa lehtiin kirjoittaneista vähintään esiintyi miehen nimellä. Sen takia myös lehdistöä on kyettävä lähestymään kriittisesti. Vaikuttivatko asenteet ja naisiin kohdistuva ”neutraali” vähättely siihen, ettei heidän kirjoituksiaan näkynyt lehdissä kuin harvoin. Ylioppilaslehdissä myös seksistisen vähättelevä sävy toistui huomattavan usein, eikä ainoastaan miesten kirjoituksissa.

3.2. Sukupuolisidonnainen rakenne ja arvonanto

Osuvasti naisten vaikenemisesta ja roolikasvatuksesta kirjoittivat tahoillaan opiskelijat Liisa Liimatainen joulukuussa 1966⁴⁸ ja Liisa Laaksonen maaliskuussa 1969.⁴⁹ Liimatainen tarkasteli tunnekasvatusta segregaaation välineenä, ja huomautti, miten ”tytöistä tehdään ’heikkoustunteisiin’ erikoistuneita tunnespesialisteja”, kun poikia kannustetaan ”avoimeen aggressiivisuuteen”. Liimatainen käytti lähteinään Yhdistys 9:n kasvatustyöryhmän raportteja, joissa käsiteltiin 8–15-vuotiaiden roolikäsityksiä. Niiden perusteella sukupuolikasvatus jakautui *primääri-* ja *sekundääriryhmiin*, joista primääri eli perhe kuului tytöille ja sekundääri eli työmarkkinat ja organisaatiot pojille. Laaksonen puolestaan huomioi kielellisesti vastakohtaistuvan kasvatuksen, jonka hän jakaa *informatiiviseen* ja *symboliseen viestintään*. Informatiivisella viestinnällä hän tarkoittaa yhteiskunnallista vaikuttamista, loogisuutta ja järkipäisyyttä, joka kasvatusmielessä liitetään miehiseen vuorovaikutukseen. Puolestaan symbolisuudella hän viittaa tunneperäiseen viestimiseen, joka tapahtuu lohdullisuuden ja tunnetasojen kautta toisintuvana vuorovaikutuksena, ”*pintamerkityksenä*”. Symbolisuuden Laaksonen näkee naistapaiseksi korostamalla myös sen merkityksellistä alemmuutta yhteiskunnallisessa keskustelussa. Hän näkee kasvatuksen syyksi sille,

⁴⁶ Hearn 2005.

⁴⁷ Kaarninen 2000, 92.

⁴⁸ Liisa Liimatainen, ’Vain yksilöerot ratkaisevat’, *Aviisi*, 2.12.1966, 5, 27/1966. Liimatainen oli yksi viidestä Tampereelta 1960-luvulla väitelleistä naisesta.

⁴⁹ Liisa Laaksonen, ’Sä vaiti katsoit, hymyillen...’, *Aviisi*, 21.3.1969, 4, 10/1969.

että naisten vaikeneminen tai kyvyttömyys informatiivisuuteen koettiin luonnolliseksi: ”*Pelkät yksilölliset psyykkiset tekijät eivät selitä naissukupuolen pakonomaista vaikenemista missä tahansa keskustelussa tai seminaarissa. Jos tytöltä sitten väkisin vaaditaan kannanottoa, noin puolet turvautuu hädissään symbolikieleen.*”

Niin Laaksosen kuin Liimataisenkin kirjoituksissa sukupuolinen toimijuus esitetään eroteltuna. Siten he myötäilevät Terttu Nupposta siinä, että naisille yksilöllinen valinta on aina sidoksissa heidän asemaansa primäärissä eli kodissa niin lastensa kuin miehensäkin tukijoina. Siinä, missä Tiina Rosenberg tulkitsi naisen pyrkimyksen ulos primääristä *epänaisellisena*, esittävät Liimatainen ja Laaksonen kasvatuksen vaikuttavan siihen, millaisen normin mukaan sukupuolien tulee esiintyä. Yhdistys 9:n raportteihin viitaten Liimatainen kirjoittikin, että nimenomaan tytöt olisivat osoittaneet poikia useammin tyytymättömyyttä rooliinsa. Laaksonen puolestaan huomioi naisen käyttämän informatiivisen kielen ”*huomiota hakevan naisen*” muodossa. Rakentuiko roolihierarkian sisälle siis viestinnällinenkin hierarkia, joka määräsi sen, kuka voi puhua mistäkin, ja kenen on mistäkin vaiettava? *Stuart Hall* on filosofi *Michel Foucault*’hon viitaten kirjoittanut vallan ja tiedon ”kohtalokkaasta” symbioosista. Hänen mukaansa toiseuden representoiminen valtdiskursseina on usein alistanut toiseutetut myös itse uskomaan luotuun tietoon. Subjektiiivinen samaistuminen normiin siis rakentuu usein jonkin ulkopuolisen ”totuuden” sanelemana.⁵⁰

Jeff Hearnin mainitsema miesdominanssi ei ollut poikkeus vuorovaikutuksellisissa keskusteluissakaan. Usein taustalla erottui sukupuolirooleihin sidotut velvollisuudet, jotka toimivat oikeutuksina keskustelun sisäiselle vallankäytölle. Toukokuuisessa *Aviisissa* vuonna 1967⁵¹ Matti Kupari ja Martti Ahokas tarttuivat vuorollaan edellisessä numerossa ilmestyneeseen Sirkkaliisa Vesasen⁵² puheenvuoroon asevelvollisuudesta ja Suomen maanpuolustuksellisesta asemasta lännen ja idän välissä. Kupari ja Ahokas kommentoivat Vesasen kirjoitusta kriittisesti ottamalla tämän ainakin osittain tosissaan. Argumenteissaan he sekä vastustivat että myötäilivät Vesasen ajatuksia. Kirjoitustensa lopulla he kuitenkin täydensivät vastauksiaan tuomalla esiin sukupuolittuneen valta-asemansa. Kupari näki naisten osallistumisen puolustuspoliittiseen keskusteluun ”*sinänsä kiinnostavana*”, joskin lisäsi ”*käytännöllisen kokemattomuuden*” tekevän kommentista ”*hupaisaa*”

⁵⁰ Hall 2002 [1999], 227–229. Vaikka Hall käsittelee kirjoituksessaan koloniaalisen toiseuden merkityksiä identifiikaation yhteydessä, näen, että samanlainen suhde vallan ja tiedon välillä on sisällytettävissä myös sukupuolirooleista luotuihin representaatioihin.

⁵¹ Matti Kupari, ’Puolustuksemme uudelleen puntarissa’; Martti Ahokas, ’Armeijamme puntarissa II’, *Aviisi*, 6.5.1967, 2, 13/1967.

⁵² Sirkkaliisa Vesanen, ’Suomen armeija puntarissa’, *Aviisi*, 28.4.1967, 2, 12/1967. Vesanen hahmottelee aseellisen puolustuksen siirtämistä liittopoliittiseksi valinnaksi. Hän myös puntaroi aseistariisunnan mahdollisuutta suhteessa armeijan vanhentuneisiin ideologioihin.

luettavaa”. Ahokas tuki Kuparia toteamalla: ”[p]elkkä harrastelija-ajattelijamainen spekulointi ja siten tehdyt johtopäätökset eivät vie asioita eteenpäin, olkoon tarkoitus kuinka hyvä tahansa.” Tämä ilmentää miesten mahdollisuutta vedota oikeuksiinsa velvoitteidensa kautta. Naisiin kohdistetut ”käytännön kokemattomuus” ja ”harrastelija-ajattelijamainen spekulointi” nostavat miehet sukupuolensa perusteella pätevämmiksi keskustelijoiksi ottamatta lainkaan kantaa Vesasen opintotaustoihin. Näin maanpuolustuksellinen velvollisuus ajaa tiedollisen potentiaalin ohi, vaikka kumpikaan miehistä ei omaa palvelustaan suoraan ilmi tuokaan.

Naisten suhdetta tietoon on historiallisesti aliarvioitu, mikä juontaa juurensa tavasta ajatella mies ”loogisempana”, ”tieteellisempänä” ja ”objektiivisempana” olentona.⁵³ Raewyn Connell on käyttänyt käsitettä *protestimaskuliinisuus*⁵⁴ kuvaillakseen miesten tarvetta korostaa kilpailullisuuttaan erityisesti suhteessa alisteisiin miehiin ja naisiin. Hänen mukaansa kilpailullisuuden kautta ilmentyvä *negatiivisen voimattomuuden* tunne on usein yhteydessä tarpeeseen kompensoida mahdollista alemmuutta korostuneella maskuliinisuudella tilanteissa, joissa sitä ei välttämättä tarvitsisi tuoda esiin.⁵⁵

Yllä esitetyssä keskustelussa asevelvollisuuteen sidottu maskuliinisuus tuntuu turhalta muuten varsin hedelmällisessä vuorovaikutuksessa. Protestimaskuliinisuutta voisikin kuvailla eräänlaiseksi psyykkiseksi vastareaktioksi, joka irrationalisoi normaalin vuorovaikutustilanteen alistamalla toisen tältä puuttuvan piirteen tai mahdollisuuden perusteella. Kirjoittajat luovat *subjektipositionsa*⁵⁶ kulttuurisesti ymmärretyin miespuolustajadiskurssin kautta. Pasifismia ja totaalista aseistakieltäytymistä ajaneet miehet tuomittiin keskusteluissa usein maanpettureiksi tai kommunisteiksi. Siten miestä tarkasteltiin ensisijaisesti poliittisten valintojen tai kansalaiskäsitteiden, eikä sukupuolensa perusteella. Protestimaskuliinisuuden ja hegemonisuutta ylläpitävän maskuliinisuuden välille onkin mahdollista esittää yhtäläisyyksiä. Homososiaalisen yhteyden ja miesdominanssin kautta määrittävä järjestys näyttäisi ylläpitävän hegemonisuuden ja sukupuolisen hierarkian luonnollisuutta. Samoja viitteitä on huomattavissa aiemmin esiteltyjen Parjasen ja Järven kommentteissa, joissa nainen toiseutetaan yliopistohierarkiassa alemmalle tasolle (Parjanen), ellei jopa sen ulkopuolelle (Järvi).

⁵³ Hearn 2005, 192.

⁵⁴ Käsitteen juuret pohjautuvat psykoanalyttikko Alfred Adlerin tulkintoihin miesten alemmuuden tunteesta johtuvaan tarpeeseen korostaa maskuliinisuuttaan. Ks. Connell 2005, 15–17.

⁵⁵ Connell 2005 [1995], 109–112. Poliittisena toimintana protestimaskuliinisuutta on tarkastellut mm. Tiina Rosenberg (2014).

⁵⁶ Subjektipositio on diskurssiteoreettinen tapa analysoida toimintamalleja luotuina, eikä niinkään valmiina tiloina. Erityisesti se toistuu valtaan liittyvän tutkimuksen analyttisenä apuvälineenä. Ks. lisää Jokinen, Juhila & Suoninen 2016, 45–46.

Kysyttäväksi jääkin, toteutuiko demokratia korkeakouluissa siten, että sen tarkoituksena oli säilyttää miesdominanssi vetoamalla neutraaleihin mahdollisuuksiin opiskelijan taustoista huolimatta. Protestimaskuliinisuus ja hegemonian ylläpitäminen puolestaan synnyttävät järjestelmän, jossa naiset, saavutettuaan asemansa opiskelijoina, asettuvat hierarkian pohjalle. Osallistumista heiltä ei tarvitse viedä pois, kunhan he vain kestävät luonnollisen kilpailun kovuuden. Raija Julkunen on käyttänyt akateemisen sukupuolirakenteen muutoksesta nimitystä naisistumisen vaara⁵⁷, jonka ideologisen yhteyden voi löytää professori Järven sanoissa. Edellä esitettyjen esimerkkien valossa tasa-arvon ja demokratian sisältöjä olisi ainakin syytä lähestyä syvemmin. Yliopistojen sosioekonominen tasavertaistuminen ei tarkoittanut sukupuolten välistä tasa-arvoa, mutta sen perusteella akateeminen sivistys ja tutkimus alkoi kohdistua yhteiskunnan luokkaerojen kautta sukupuoltenkin historialliseen selvittämiseen. Kenties siksi opiskelijoiden vasemmistolaisuus oli lähes synonyymi radikalismille aiemmin niin porvarillisen instituution sisällä.

4. Sukupuoliroolien taitekohdat kulttuurisina ”kriiseinä”

4.1. Akateeminen ruumis: Sukupuolierosta tiedepoliittiseen epätasa-arvoon

Sotien jälkeisessä Suomessa niin sanottu ”yhteiskunnallisen äitiyden” kuvasto palasi poliittiseksi diskurssiksi. Äitiys nähtiin perinteisen koti- ja perheajattelun ylimmäksi voimaksi, ”ylpeilyn aiheeksi”.⁵⁸ Siitäkin huolimatta, että naiset olivat olleet keskeisiä toimijoita työläisinä aina agraarisesta teolliseen ja tiedolliseen yhteiskuntaan. 1960-luvulla naisten yleistyvä kaksoisrooli kodin ja ansiotyön välillä kiristi keskustelua, sillä kotiäidin ihanne ei koskaan toteutunut varsinkaan työväestön keskuudessa. Poliittisesti ”yhteiskunnallisen äidin” rooli problematisoitui uudelleen, kun keskusteluun ilmaantui yhä enemmän vaateita naisten vapautumiselle kodin ikeestä, mikä nähtiin ehtona tasa-arvoisen yhteiskunnan synnyttämiseksi. Aiemmista tasa-arvoaateista poiketen emansipatorisena tarkoituksena ei ollut enää korostaa naisten *maternalistista järjestystä*, vaan mahdollistaa tiukkojen sukupuoliroolien sijaan tasaveroisen vapaus valita urakaari tulematta toiseutetuksi tai arvostelluksi. Yhdistys 9 painotti mm., ettei vastuu lastenhoidosta voisi kumuloitua vain kotiin jäävien naisten harteille. Päivähoitoa alettiin kuitenkin kehittää vasta vuoden 1973 lakimuutoksen myötä.⁵⁹

⁵⁷ Julkunen 2010, 145–147. Tällä Julkunen painottaa naisten riskiä miestyöpaikoissa. Sukupuolihierarkian normatiivinen rakenne on kääntynyt naisia vastaan, mikä on ilmentynyt syrjintänä ja seksuaalisena häirintänä.

⁵⁸ Nupponen 1968, 59.

⁵⁹ Vuori 2004. Artikkelissa kritisoidaan ajatusta, että tasa-arvon tavoitteena olisi sukupuolten samanlaistaminen, vaikka tasa-arvoistuvan naisen malli on implisiittisesti aina ollutkin mies. Siksi roolikeskustelua ei motivoinut vain naisroolin muutos. Vaatimuksena oli sukupuolitettujen normien purkaminen, jotta oikeus yksilön valinnoissa ei korostaisi vain miestapaista järjestystä. *Maternalistisella emansipaatiolla* oli aiemmin (ensimmäisen aallon feminisismi) tavoiteltu naisten mahdollisuutta yhteiskunnallisina toimijoina äitiyden ohella; Mickwitz 2008. Hän esittää Maria Lähteenmäkeen

Asenteet naisten vapautumiselle eivät löytäneet sijojaan ehdottomasti. Syksyllä 1967 Anna-Maija Järvinen⁶⁰ esitti naisten koulutuksen yhteiskunnalliseksi riskiksi. Tähän hän päätyy tulkinnalla, jonka mukaan nainen ”*voi lähteä*” työstä koska vain. Lisäksi hän tukeutuu diskurssiin, jonka mukaan naisten ammatillisuus rikkoisi ”*kodin merkityksen*”. Ammatissa nainen oli halpaa työvoimaa, minkä takia heidät koettiin luonnostaan kunnianhimmittomina, riskinotto- ja aloitekyvyttöminä sekä epäkiinnostuneina kehittymään, saati tekemään yli- tai vuorotyötä. On tulkinnanvaraista esittääkö Järvinen toteamuksensa ironisesti vai heijasteleeko hän naisiin kohdistettuja kulttuurisia normituksia. Kirjoituksessa ilmenee ristiriitaista jännitettä sen suhteen, ettei Järvinen välttämättä koe naisten kouluttamista järkevänä, koska ammatillisesti heidän arvonsa ei toteudu suhteessa miehiin. Toisaalta hän esittää, että kohoamalla yhteiskunnan johtopaikoille naiset voivat saavuttaa tasa-arvon. Järvinen käyttääkin muotoa ”*saavuttaneet*”, millä hän todennäköisesti arvottaa koulutuksen tärkeäksi myös naisille. Puolestaan esittämällä naisten valinnan ”*lähteä työstä koska vain*”, asettuu hän joko sille kannalle, että nainen mieluummin valitsee kotiäitiyden, jonka kokee odotukseen tai sitten hän pitää itsekin naista kykenemättömänä pitkäkestoiseen työsuhteeseen, mikä puolestaan olisi ristiriidassa naistyöläisyyden historian kanssa. Joka tapauksessa Järvisen puheenvuoro valottaa käynnissä olleen sukupuoliroolien murroksen keskeisiä piirteitä.

Puheenvuoron taustalle on syytä esittää myös numeerisia viitteitä naisten tasa-arvon saavutettavuudesta. Vuonna 1969 Tampereen yliopiston 23 vakinaisesta professorista vain yksi oli nainen.⁶¹ Edustuksellisessa politiikassa naisten asema oli myös alhainen, joskin kohonnut hieman vuoden 1970 eduskuntavaalien jälkeen. Tuolloin naisia oli kokonaisuudessaan 16,5 prosenttia (vrt. 14 prosenttia vuonna 1966). Kunnallisella tasolla naisedustajia oli kuitenkin vain yhdeksän prosenttia kaikista. Miesäänestäjistä 90 prosenttia antoi vuoden 1970 vaaleissa äänensä miehelle, vain viisi prosenttia naiselle. Puolestaan helsinkiläisistä naisista 42 prosenttia oli äänestänyt naista, kun vastaava luku maaseuduilla oli 22 prosenttia.⁶² Vertaamalla eduskuntakokoonpanoja vuosien 1907⁶³ ja 1970 vaalien perusteella, oli naisten määrä edustajistossa lisääntynyt seitsemän prosenttiyksikköä. Naisesikuvien runsaudesta ei siis 60-luvun kontekstissa voi juurikaan puhua. Kuvastavaa toisaalta on, että tilastoja naisjohtajista alettiin tuottaa vasta 1990-luvun laman yhteydessä, jolloin

viitaten, että vaikka naisliikkeet olivat olleet vuosisadan alussa aktiivisia ja toimineet tasa-arvon eteen, vaikutti Suomen poliittinen tila siihen, että kotivalistus painotti naisten tärkeää asemaa kotona. Mickwitz tulkitseeikin aikakauden 1920–1960 staattiseksi ja taantumukselliseksi naisemansipaation suhteen.

⁶⁰ Anna-Maija Järvinen, 'Naisparat, miesparat', *Aviisi*, 1.12.1967, 6, 27/1967. Järvinen tarkastelee kirjoituksessaan Tampereen Sairaanhoidon opiston 21.11.1967 pitämää roolipaneelia ja siinä ilmenneitä puheenvuoroja.

⁶¹ 'Professorit tentissä: Heidän ylitseen käy vain tuuli viheltäen', *Aviisi*, 26.9.1969, 8–10, 20/1969.

⁶² 'Naispoliitikko – luonnonoikkuko?', *Aviisi*, 30.1.1970, 10, 3/1970. Jo otsikkotasolta on mahdollista pohtia, miten naisiin suhtauduttiin yhteiskunnan korkeimmilla asteilla.

⁶³ 200 kansanedustajasta naisia oli 19.

sukupuolimääreet kohdistettiin myös miehiin, joiden auktoriteetti- ja käskytysvetoista johtamistapaa alettiin kritisoida.⁶⁴

Niin ikään tiedepoliittinen tasa-arvo nousi esityslistoille vasta 1990-luvulla, vaikka varhaisin naisten akateemista asemaa Suomessa edustanut liike, *Suomen akateemisten naisten liitto*, oli perustettu vuonna 1922. Toimillaan se pyrki murtamaan naisiin kohdistettuja ennakkoluuloja alemmasta älykkyydosamäärästä ja tieteellisestä mielikuvituksettomuudesta sekä asettamaan (nais)tohtorin sukupuolestaan riippumattomaksi asiantuntijaksi. 1960-luvulla naisten tieteellisestä potentiaalista alettiin kiinnostua. Tuotetuilla selvityksillä pyrittiin kenties tilastoimaan naisten ongelmia ja virittämään keskustelua, mutta varsinaisia toimenpiteitä ongelmien korjaamiseksi ei ehdotettu. Enemmän keskityttiin miettimään, onko naisen ylipäänsä mahdollista edistää akateemista tiedettä äitiytensä nojalla. Juurtunut ajatus naisten ja miesten välisestä *työnjaosta* oli vielä 1980-luvulla tapa hahmottaa naisten näkymättömyys tiedeyhteisössä. Vaikka naiset alkoivat 1960-luvulta alkaen näkyä akateemisilla kentillä aikaisempaa laajemmin, ei heiltä varsinaisesti odotettu juuri mitään. Piilosyrjintä ja ns. sukupuolittunut tieteellinen suosiminen pysyi neutraaliuden taakse verhottuna normina vuosituhannen kynnykselle saakka.⁶⁵

Tammikuussa 1969 *oppilaskunnan*⁶⁶ hallituksen puheenjohtajaksi valittu Ilkka Seppä perkasi Aviisin haastattelussa edellisten oppilaskuntien poliittista päämäärättömyyttä tehokkuuden nimissä: ”*Meiltä puuttuvat miehet, väkevät, näkevät menevät miehet, joilla on aikaa, aikaa perehtyä asioihin perusteellisesti.*”⁶⁷ Yliopistohallitusten yleismuodollinen nimitys olikin usein yksinkertaisesti ”miehet”. Seppä esittää mielipiteensä niin, että oppilaskunnan toiminta on jäänyt vaillinaiseksi nimenomaan miesten puutteellisen kiinnostuksen tai *perehtymättömyyden* takia. Kuitenkin väkevyys, näkevyys ja perusteellisuus kuvastavat vain miehistä menevyyttä, joiden varaan Seppä tulevankin hallituskauden asettaa. ”*Miehet, joilla on aikaa*” on huomattavassa yhteydessä Terttu Nupposen esittämään tulkintaan naisista, joilla ei ole aikaa syventyä työhönsä samalla tavoin kuin miehillä.

Naiset kyllä asettuivat ehdolle hallitusvaaleissa, mutta on kiistatta pohdittava, minkä verran heidän panokseensa luotettiin. Vähintään implisiittisesti se tulee esiin maaliskuussa 1968 ilmestyneessä Aviisissa, jossa Ylioppilaskunnan edustajainvaaleja mainostettiin lauseella ”*Nyt tarvitaan*

⁶⁴ Veikkola 2005, 89. Tutkimuksessa perustellaan tilastoinnin olevan yksi keino edistää sukupuolten välisestä tasa-arvosta tapahtuvaa kerrontaa.

⁶⁵ Husu 2005. Vuonna 1964 naisten osuus professorikunnasta oli 2,5 prosenttia. Vuonna 1965 Suomen kulttuurirahaston asettama naistoimikunta teetti selvityksen *Suomalainen nainen ja tieteellinen työ*.

⁶⁶ Tampereen yliopistossa oli tuolloin vielä kaksi erillistä toimikuntaa. Ylioppilaskunta oli tiedekuntakohtainen ja oppilaskunta opetusjaoksen hallinnollinen elin. Toimikunnat yhdistyivät yhdeksi eli ylioppilaskunnaksi vuonna 1971.

⁶⁷ ”Tätä tuleman pitää”, *Aviisi*, 7.2.1969, 10, 4/1969.

*tositoimia*⁶⁸. Sillä viitattaneen työn henkiseen rankkuuteen, ja vaikka alla ilmoitetaan, että valittavana on luottamusmies tai -nainen, kertoo valittu kuva siitä, mitä edustajalta kenties odotetaan. Kuvassa on lihaksikkaan, ”tarzanmaisen” miehen torso. Symboloiko lihaksikas mieskeho miehistä voimaa ja älykkyyttä sekä kilpailukykyä vai osoitetaanko sillä, ettei naismainen tunteenomaisuus kuulu hallitustoimintaan. Toisaalta sen voi katsoa implikoivan siitä, että halutessaan hallitukseen naisen tulee omaksua kuvan symboloimat miesmäiset ominaispiirteet, mikä puolestaan osuu yksin samanlaisuutta noudattavan, miestapaisuutta korostavan tasa-arvoajattelun kanssa. Nainen ei naiseutensa turvin sovi hallitukseen, mutta omaksumalla mieheyden normit, on hänellekin suotava mahdollisuus.

Elina Haavio-Mannila (1968) esitti tutkimuksessaan, että miesten statuksen on yleisesti katsottu muodostuvan suoritusten kautta. Suoritukset eivät kuitenkaan päde naisten kohdalla, joille status määrittäyty kehollisen näyttävyyden ja sosiaalisen hellyyden muodossa. Fyysistä vetovoimaa on pidetty naisen perinteisenä keinona statukselliseen nousuun. Feminiinisen roolin omaksuttuaan avioitunut nainen tukee miestään uratavoitteissaan, jolloin nainenkin voi kohota arvoasteikossa. Koulutettu ja sivistynyt nainen puolestaan tekee työnjaollisesti tärkeää tehtävää siirtäessään ”*kulttuuripääomaa seuraavalle sukupolvelle*”.⁶⁹ Se, että Haavio-Mannila esitti naisen historiallisesti seksualisoituna ja ruumiinsa näyttävyyteen sidottuna toimijana, ei ollut harvinainen tulkinta, eikä ole sitä edelleenkään. Ei lienekään poikkeuksellinen yhteensattuma, että edellä mainitussa mainoksessa ainoaksi naisedustajaksi suositellaan vuoden 1967 Miss Suomea, traagisesta kohtalostaan tunnettua *Ritva Lehtoa*.

Naiseuden ruumiillistaminen ja seksualisoiminen on historiallisesti rajannut heidän toimijuuttaan järjellisinä olentoina. Tulkinta kehoaan hallitsemattomasta naisesta on asettanut naisruumiin automaattisesti miehen omaisuudeksi. Heikko naisruumis on ideologisoitunut varjelun ja suojelun alaiseksi, mikä puolestaan on alentanut naisten itsemääräämisoikeutta ja pitänyt heidät toissijaisina kansalaisina. Tästä on käytetty nimitystä *yksityinen ja julkinen patriarkaatti*.⁷⁰ Vaikka opiskeleviin miehiin kohdistui ulkonäöllisiä vaateita 1960-luvulla, eivät ne kuitenkaan määrittäneet miesten toimijuutta samalla tapaa kuin naisten. Ylioppilaslehtien sivuilla esiintyi ryhdikkäitä ja vakavia, siisteihin pukuihin pukeutuneita miehiä sekä iloisia ja hymyileviä, monipuolisesti pukeutuneita naisia. Samankaltainen pukeutuminen oli miehille maskuliinisen vankkuuden koodi, kun naisille pukeutumisen vapaus näyttäytyi mahdollisuutena vaikuttaa ulkoiseen vetovoimaan.

⁶⁸ *Aviisi*, 8.3.1968, 12, 9/1968. Ks. Liite 1.

⁶⁹ Haavio-Mannila 1968, 6–8.

⁷⁰ Julkunen 2004; Julkunen 2010, 34–36.

Sen perusteella miesruumis ei tuntuisi todellistuvan kehollisena näyttävyytenä, vaan ennemmin luonteenomaisena vahvuutena, järjen ja objektiivisuuden yhteenliittymänä. Sitä edellä esitetty mainos kenties kuvastaakin. *Eeva Jokinen* (2004) on määritellyt *sukupuolitapaisuuden* käsitettä kulttuurin kautta. Se, että ruumis on jaettu naiseuden näyttämöksi, polveutuu biologisessentialistisesta rooliajattelusta. Sukupuoliero oli historiallinen totuus, minkä perusteella ihminen jaettiin erilaisiin ominaisuuksiin. Nämä ominaisuudet toteutuivat universaaleina mieheyden ja naiseuden kuvastoina. Samaan tapaan *Martti Lahti* (1994) on tulkinnut maskuliinisuuden ja rationaalisuuden kytköksen tavaksi tuottaa erotus ”ei-rationaaliseksi ja ruumiiksi määritetystä feminiinisydestä”.⁷¹

Sukupuolieron katoaminen koettiin tasa-arvon negatiivisena oireena 1960-luvulla. Mustavalkoisesti miestä ja naista ei sen jälkeen olisi enää ollut erotettavissa. Ajattelu ilmenee myös jonkinlaisena symbioottisena vastakohtaisuutena Järvisen ja Sepän kirjoituksissa. Sitä, mitä miehiltä vaadittiin, ei oletettu naisilta luonnostaan löytyvän, ja sitä mitä naisten odotettiin tekevän, ei miesten ollut mahdollista näyttää ulospäin. Epänaisellinen toiminta ja sukupuoliroolien haastaminen olisi siten käännettävissä *debeauvoirilaisittain* epätasa-arvoisuudeksi, luonnollisen järjestyksen tahraamiseksi. Toisaalta jos ruumiillisuus asetetaan toimintakykyisyyden ja sosiaalisten mahdollisuuksien kautta tapahtuvaksi toimijuudeksi, on vallanjaon näkökulmasta nainen 1960-luvulla vasta ollut luomassa akateemista ja autonomista yhteiskunnallista ruumistaan. Kulttuurisesti naisen ihanne on todellistunut raskauden, synnytyksen ja äitiyden tilallisina ruumiillisuuksina. Seksualisoidun naisen kuvasto toistuu nykykeskusteluissa usein ”vaimomateriaalin” tai ”pantavan näköisen naisen” diskursseina, joiden historiallinen vastine on ollut jako äiteihin ja prostituoituihin. Raija Julkusen sanoin ”nainen on kulttuurinen kohdesukupuoli, miehen katseen ja tekojen kohde.”⁷²

4.2. Työelämän paradoksit: Miehet eivät löydä kotiin

Sukupuoliroolien kapeat mallit olivat tasa-arvoa ajaneiden radikaalien mielestä kerroksellinen ongelma. *Raija Julkunen* on esittänyt konservatiivisen ja maltillisen rooliajattelun noudatelleen porvarillista maailmankatsomusta.⁷³ Sen mukaan luokka- tai sukupuoliero ei tarkentuisi mahdollisuuksien kautta, vaan luonnon lainalaisuuksien selittämänä todellisuutena. Se on samaan aikaan ristiriidassa individualistisen ajattelun kanssa, jonka mukaan yksilö on itse vastuussa asemastaan yhteiskunnassa. Siinä, missä työväenluokan naiselle kotiäitiys oli näyttäytynyt kestäättömänä ihanteena, asetti se samalla työväenluokan miehet asemaan, jossa he eivät saavuta moraalista odotustaan elättäjinä. Sen turvin hegemonisen maskuliinisuuden ykseyttä on mahdollista

⁷¹ Jokinen 2004; Lahti 1994, 209–210. Lahti tukeutuu kirjoituksessaan Genevieve Lloydin (1984) ajatuksiin.

⁷² Julkunen 2010, 187. Ks. lisää luku 7: Uudelleen seksualisoitu nainen.

⁷³ Julkunen 2004.

kritisoida *Jorma Sipilän* ajattelun kautta. Vaikka miehen asema julkisena toimijana oli stabiili yhteiskunnallinen normi, takasivat keskiluokka tai eliitti miehelle paremman väylän normin noudattamiseen.

Biologista roolijakoa totuttiin perustelevaan niin luonnon kuin jumalallisuudenkin nimissä. Asenteet ja todellisuus eivät kuitenkaan aina luoneet kovinkaan symmetristä kuvaa. Haavio-Mannilan tutkimus osoittaa, että vuonna 1965 58 prosenttia aviossa olevista naisista kävi ansiotyössä. Puolestaan koko maassa 58 prosenttia miehistä vastasi yksin perheen toimeentulosta. Siitä huolimatta jopa 87 prosenttia helsinkiläisistä ja 82 prosenttia maaseudulla asuvista asetti miehen velvollisuudeksi vastata perheensä elättämisestä. Vastaavasti 70–80 prosenttia tutkimukseen osallistuneista koki, että ”*vain äiti voi taata lapselle tämän tarvitseman hoivan ja hellyyden.*” Vaikka Haavio-Mannila esitti naisten ansiotyön tärkeäksi perheiden elintasolle, tarkensi hän näkemystään hyvin samaan tapaan kuin Simone de Beauvoir, kirjoittamalla: ”*Toisaalta perheen ainoalle elättäjälle tulevat sosiaaliset palkinnot kuten arvostus tai hänestä riippuvaisena oleminen vähenevät. Tämä saattaa saada miehen lyömään laimin elatustehtävänsä tai etsimään kompensatiota muilta aloilta, mikäli hän tuntee itsetuntonsa kärsivän arvostuksen menetyksestä.*”⁷⁴

Naisten saapuminen miehiseen maailmaan ilmenee tämän perusteella moraalisenä haavana, joka rikkoo oletuksen tasa-arvon ikuisuudesta sukupuoliroolien kautta. Hoivaava ja hellä äiti on sosiaalisen ja aktiivisen elättäjäsän vastavoima. Toteamus, että mies saattaa lyödä laimin elatustehtävänsä tuntuisi korreloivan jonkinlaista protestimaskuliinisuutta, jonka miehen ja naisen tasavertainen asema elättäjinä voisi aiheuttaa. Toisaalta, jos miehen arvostuksen odotettiin toisintuvan suoritusten kautta, näyttäytyy kompensatio menetetyistä arvostuksesta työn määrällisenä lisäämisenä (muut alat), eikä esimerkiksi perheeseen muulla tapaa osallistumisena.

Jorma Sipilä on kuvaillut miesroolien ahtautta myös *maskuliinisuuden taakan* käsitteellä. Vaikka alistettu maskuliinisuus saattaa kulttuurisesti suuntautua hegemonian haastamiseen ja murtamiseen, voi se näyttäytyä toiseenkin suuntaan, jolloin alistettu alistaa luokkakohtaisesti alempiaan. Täten hegemonisen mieselättäjähanteen ylläpitäminen esiintyy ikään kuin alistaisuuden tai maskuliinisuuden taakkana varsinkin työväenluokassa. Roolin tai oletuksen ylläpitäminen näyttäytyy mahdollisista lieveilmiöistä huolimatta edullisempaan kuin pyrkimys tiedostavasti muuttamaan käytösmalleja esimerkiksi osallistumalla kasvatukseen tai kodinhoitoon.⁷⁵ Siten Sipilän ajatukset on

⁷⁴ Haavio-Mannila 1968, 170–171; 184–185.

⁷⁵ Sipilä 1994, 21–25.

johdettavissa Arto Jokisen näkemys siinä, että patriarkaalinen vallanjakautuminen ja pyrkimys hegemoniaan on yhteydessä kasvaviin terveysongelmiin.

Samaa pohti Risto Jaakkola vuonna 1968: ”*Miehet ovat luoneet itselleen vaarallisen maailman*” – ” [...] *Miehen rooliin kuuluu rohkeus, liikkuvuus, toiminta; mies hoitaa myös vaaralliset tehtävät. Siksi hän on myös alttiimpi vaaroille ja joutuu useammin onnettomuuksiin.*” Synteesinomaisesti hän esittikin vaatimuksen siitä, että tasa-arvoinen osallistuminen ja roolien murtaminen jakaisi myös menestymisen sukupuolitetun paineen, jolla voisi olla yhteiskunnan *tarkoituksenmukaisuuden* kannalta huomattavaa merkitystä.⁷⁶

Tällä Jaakkola on tuskin tarkoittanut sitä, että naisten olisi vallattava miesten alat, vaan lienee ennemminkin sitoutunut ajatukseen roolien takaa löydettävistä inhimillisistä määreistä. Ne voisivat rikkoa biologiseen vastakkainasetteluun perustuvan oletuksen miehistä ja naisista myös psyykkisesti erilaisina toimijoina. Vaarallinen maailma ja siihen liitettävät ominaisuudet *rohkeus, liikkuvuus ja toiminta* osuvat yhteen aiemmin esitetyn historiallisen tulkinnan kanssa, jonka mukaan naisen ruumista ja kehoa olisi suojeltava heikompana. Miehitä se on kuitenkin rajannut mahdollisuuden herkkyyteen ja tunteiden esiin tuomiseen tai toimeen kodin piirissä hoivaavana isänä menettämättä samalla mieheyttään. *Michelle Lazariin* viitaten Raija Julkunen on esittänyt, että valta-asemassa naisen nähdään maskulinisoituvan, kun puolestaan kodissa mies feminisoituu. Peilimäisesti yksilöön kohdistettu hetero-oletus ei kuitenkaan katoa naisten maskulinisoituessa, kun miehille feminisoituminen rikkoo helpommin heidän heteroutensa.⁷⁷

Suomalaista sosiaalishistoriaa tutkinut *Hanna Lindberg* (2014) on esittänyt, että teoreettinen mahdollisuus *sosiaaliseen liikkuvuuteen* on ollut avainselittäjä suomalaisessa tasa-arvoajattelussa. Siitä on hänen mukaansa kuitenkin puuttunut sukupuolitetoinen historiallinen tarkastelu. Sotien jälkeen suoritus- ja kilpailuyhteiskunta korvasi perinteisemmän sääty- tai luokka-ajattelun, mikä tarkoitti myös muutoksia työmarkkinoissa. Siten naisillekin tarjoutui aikaisempaa parempia mahdollisuuksia sosiaaliseen liikkuvuuteen työnsä kautta. Lindberg kuitenkin painottaa, että alakohtainen segregatio rajoitti naista sukupuolensa perusteella enemmän kuin miestä. Siinä missä miesten odotettiin olevan autonomisia ja itse vastuussa menestyksestään, tarvitsivat naiset siihen erillistä tukea. Omin avuin selviäminen ja menestyminen kuvastivat maskuliinista ihannetta, jonka mukaan lahjakkaat miehet olivat suomalaisen yhteiskunnan eliittiä.⁷⁸ Kenties tämän perusteella

⁷⁶ Jaakkola 1968.

⁷⁷ Julkunen 2010, 232–233.

⁷⁸ Lindberg 2014.

valtioneuvoston komitean tulkinta ”kyvykkäästä aineksesta” oli käännettävissä ”miesten kyvykkyydeksi”.

Valtion ja yhteiskunnan uudelleenrakennusvaihe ei käytännössä olisi voinut merkitä vain sukupuolittuneen työnjaon elvyttämistä, sillä tuskin vähäväkinen kansakunta olisi sen nojalla tuottanut riittävästi kyvykkäitä toimijoita rakenteellisesti muuttuvan yhteiskunnan monipuolisiin tehtäviin. Nopeasti kiihtynyt talouskasvu ja elintason asteittainen nousu kuitenkin nähtiin mahdollisuutena sukupuoliroolien ikuisuuden turvaamiseen. Naisille poikkeustilan sallima sosiaalinen liike kaventui rakennusvaiheen kunniakkaaseen tehtävään tulevien menestyjien kasvattajina. Asenteellisesti työ- ja roolijako kenties kokivat hetkellisen ”kriisin” sotien jälkeen, joskaan niiden perustavanlaatuisesta muuttamisesta ei juurikaan hiiskuttu ennen kuin naiset avasivat suunsa 1960-luvulla. Olivathan naiset tehneet ns. miesten työt sota-aikana ja jo kauan ennen sitä vähintään apulaisina.⁷⁹

Liisa Liimataisen mukaan tyttöjen ja poikien erottaminen kasvatuksellisesti oli johtanut siihen, että ahtaus sukupuolten sisällä oli stabiloitunut normatiiviseksi, jolloin siitä hairahtuvat nähtiin ennen kaikkea epäilyttävinä, ”toisen asteen olentoina”. ”Tällaisesta sukupuolien roolijaosta kärsivät eniten poikkeavat yksilöt. Mies, joka ei ole dynaaminen, voimakas ja hyökkäävä kuten normi edellyttää, saa alemmuuskompleksin. Nainen, jota ei tyydytä kotirouvan osa, saa huonon omantunnon, sillä hän tuntee hylkivänsä lapsiaan, jos ei ole alituisesti näitä hoitamassa.”⁸⁰

Yhteys Liimataisen ja Jaakkolan välillä on huomattava ja kieli radikaalin rooliajattelun temaattisista tarkoituksista. Perinteisen työnjaon hajottaminen ei sen mukaan loisi nurinkurista yhteiskuntajärjestystä, vaan palvelisi yksilöä siten, miten tämän odotettiin itseään toteuttavan; oman valintansa kautta. Lapsia hoitavista miehistä ei tulisi mekkoon pukeutuvia naisia, eikä poliittisesti aggressiivisista naisista pukumiehiä, vaikka niin kutsuttu sukupuoliero hajoaisikin. Sotien aikainen työnjako kenties osoitti, ettei biologinen perustelu naisten kyvyttömyydestä vastannut todellisuutta. Poikkeustilanteiden hälveneminen ja uudelleenrakentamisen raakuus kuitenkin usein palautti roolikeskustelun normatiiviseen tilaan.⁸¹

Kaiju Sareva aprikoi Yykoo:ssa vuonna 1966, ettei naisten tulisi enää jättää ääniään yhteiskunnallisissa asioissa kuulumattomiin. Sillä hän tarkoittanee, että naiset ikään kuin luovuttavat vallan nyörit miehille myös heitä koskettavissa tärkeissä keskusteluissa, ja päättelee, että koska

⁷⁹ Markkola & Östman 2019; Hall 2002 [1999], 53–54. Hallin mukaan brittiläisen yhteiskunnan maskuliiniset arvot korostivat naisten asemaa kansakunnan ”poikien” äiteinä.

⁸⁰ Liisa Liimatainen, ’Ei-tasa-arvoinen nainen’, *Yykoo*, 10.12.1965, 9, 23/1965.

⁸¹ Kent 2012; Nevala-Nurmi 2014.

naisten ei edes nähdä kykenevän samaan mihin miesten, asettaa se heidät kompetenssinsa perusteella alhaisempiin työnimikkeisiin ja palkkoihin. ”Eihän työmarkkinoilla ole kysymys siitä, etteivät miehet pystyisi hoitamaan naistenkin asioita, vaan siitä, että naiset pystyvät siihen vähintään yhtä hyvin, jos he uskaltavat kantaa vastuun. Rutiinitehtävät ja olemattomat ylenemismahdollisuudet eivät tarjoa riittävästi sisältöä.”⁸²

Naisten asema työelämässä ei ollut itsestäänselvyys, vaikka Suomessa vuonna 1964 voimaan tulleen lakiuudistuksen mukaan samanpalkkaisuus tuli taata samasta työstä niin naiselle kuin miehellekin. Sopimus oli hyväksytty Kansainvälisen työjärjestö ILO:n puolesta jo vuonna 1951. Sopimusta ei kuitenkaan Suomessa varsinaisesti noudatettu, eikä sen toteutumista seurattu. Niin ikään ILO:n hyväksymä sopimus sukupuolten välisen syrjinnän kieltämisestä työhönotettaessa (TSS-oikeudet) ratifioitiin Suomessa vasta 1970-luvun jälkipuoliskolla. Lainvoimaisen muodollisuuden syrjinnän vastaisuus sai lopulta vuoden 1987 tasa-arvolaisissa.⁸³ ”Koulunsa lopettava tyttö etsii itselleen työpaikan. Hän on vieläpä hyvin haluttu työntekijä, sillä jo tässä vaiheessa hän hyväksyy täysin sen, että hänelle maksetaan paljon vähemmän kuin pojille.” Näin huomioi Kati Peltola kirjoituksessaan vuonna 1968. Kirjoitus on kohdistettu valtion ylläpitämälle epätasa-arvoiselle työpoliitikalle, joka ei varsinaisesti huomionnut rakenteellisesti kasautuneita ongelmia. Kirjoituksensa lopulla Peltola peräänkuuluttaakin syrjinnän kieltävän sopimuksen ratifioimista, jottei koulutettujen naisten potentiaalia aliarvioitaisi pelkän äitiodotuksen takia.

Palkkatasa-arvon epäkohdista kirjoitettiin myös ylioppilaslehdissä. Huhtikuussa 1966 Seppo Aho⁸⁴ kritisoi Yykoo:ssa Maalaisliiton suosituksia silmällä pitäen kuntakohtaista syrjintää niin virkatehtävien kuin palkkauksenkin suhteen. ”Kun kunnat eivät näköjään mielellään valitse kunnansihteerin virkaan naispuolisia (johtuuko ehkä siitä, että luottamusmiehet joutuisivat ammattiasioissa kuulemaan naista?) niin näistä pienempipalkkaisista toimistosihteerin viroista on tulossa naisten virkoja.” Sanomansa hän sitoo siihen, että kunnansihteerin palkkaluokka oli yleisesti asteikolla 19–21, kun toimistosihteerin vastaava oli 13–14. Erikoisena Aho pitää sitä, ettei toimien sisällöllinen anti eronnut nimikkeestä huolimatta toisistaan. Lisäksi hän painottaa, että naisten osuus kunnallistutkinnon korkeakouluopiskelijoista oli jo neljänneksen luokkaa. Naisten korkeakouluopinnot eivät tämän perusteella vaikuta kohdanneen lopullista sijoittumista ammatissa, johon olisi riittänyt merkonomin tai toimistoapulaisen kokemus. Aho jatkoikin: ”En niinkään halua

⁸² Kaiju Sareva, 'Naisen osuus järjestötoiminnassa', *Yykoo*, 29.4.1966, 4, 15/1966. Esimerkinomaisesti Saareva esittää, että virkamiesliitossa naisten osuus on n. 45 %, mutta hallituksen 21 jäsenestä vain 2 on naisia.

⁸³ Peltola 1968; Lakimuutoksista Ks. lisää Tuula Jyränki (2010) teoksessa *Käsikirja sukupuoleen*; Julkunen 2010, 150–153.

⁸⁴ Seppo Aho, 'Eräistä kunnan virkojen palkkaluokkiin sijoituksesta', *Yykoo*, 22.4.1966, 2, 14/1966.

puuttua yleiseen palkkatasoon kunnallisalalla, vaan siihen, että samanarvoisesta työstä maksettaisiin samanlainen palkka.”

Kirjoitus on siitä harvinainen, että siinä naisten asema työelämässä huomioidaan eksplisiittisesti ja rakenteellinen syrjintä nostetaan esiin miestenkin toimesta. Maalaisliiton mainitseminen laittaa miettimään, vaikuttiko poliittinen päätäntävalta siihen, miten työsopimusten ehtoja rakennettiin sukupuolen perusteella. Oli niin tai ei, ainakin Ahon kirjoitus osoittaa, että syrjintä on ollut poliittisesti tiedossa 1960-luvulla.

Ahon kanssa vastaavalla linjalla oli Aviisin päätoimittaja Jouko Raivio pääkirjoituksessaan ”*Naiset, herätkää!*”⁸⁵ vuonna 1969. Vaatimus samanpalkkaisuudesta nousee esiin mm. toimittajakunnan keskuudessa, jossa miestoimittajan palkkaus oli lähes automaationa naista korkeammalla. Raivio kirjoittaa myös ”poikkeustapauksista”, siis naisista, jotka olivat nousseet yrityksissä johtoasemaan: ”[j]oista kerrotaan suureen ääneen osoituksena ’sukupuolten välisen tasa-arvoisuuden lisääntymisestä muuttuvassa yhteiskunnassa.’” Vaikka Raivion kirjoitusta voi pitää kritiikkinä yhteiskunnallisen tilan epätasaisuudesta, kohdistaa hän teesinsä lopulta vain naisille: ”*Naisten on syytä havahtua ja tiedostaa, kuka nykyisestä systeemistä hyötyy ja kenen kustannuksella.*” Miehiin hän ei kohdistaa painoarvoa kuin henkilöinä, jotka sillä hetkellä nauttivat etuoikeuksistaan. Kirjoituksen sisältö on aistittavissa, että Raivio hyväksyy ja antaa kannustuksensa tasa-arvotavoitteille, mutta ei kenties näe sitä mieskysymyksenä, vaikka kritisoikin ajatusta tasa-arvon toteutumisesta yksittäisten poikkeustapauksien esimerkein.

Vastauksena Raivion kirjoitukseen julkaistiin seuraavassa numerossa ”Tampereen Yhdeksäläisten” (Yhdistys 9) allekirjoittama pamflettimainen julistus ”*Naisille herätys – nukkuvatko miehet?*”⁸⁶ Siinä naisia herätellään Raivion tapaan tiedostamaan asemansa ”*riiston välineinä*” ja vaatimaan tasa-arvoisuutta työelämässä pelkän ”*orjatyövoiman*” tai ”*sihteerin tehtävien*” sijaan. Lisäksi ”*osallistumisen oikeus*” sukupuolielämään ja vaatimus ”*älylliseen ja ajattelevaan*” toimijuuteen listataan vaateiksi. Miesten he odottavat vaativan oikeuksia pidemmän elämän ja paremman terveyden puolesta, mahdollisuutta ”*elintasarobottin roolista vapautumiseen*” sekä tunteiden osoittamista muuallakin kuin jääkiekko-otteluissa tai humalassa ja oikeutta nousta tasaveroiseksi vanhemmaksi äitien rinnalle.

Pamfletin sisältö ei juurikaan eroa nykyaikaisista tasa-arvopamfleteista, vaikka orjatyövoiman ja sihteeriyden sijaan nainen voikin nykyisin toteuttaa ammatillisia haaveitaan laajemmin. Oikeus

⁸⁵ Seppo Raivio, ’Naiset, herätkää!’, *Aviisi*, 3.10.1969, 3 [pääkirjoitus], 21/1969.

⁸⁶ [Tampereen Yhdeksäläiset,] ’Naisille herätys – nukkuvatko miehet?’, *Aviisi*, 10.10.1969, 10, 22/1969.

vapaaseen sukupuolielämään on kenties tullut näkyvämmäksi, mutta asenteet sitä kohtaan eivät ole juurikaan kuudessakymmenessä vuodessa muuttuneet. ”*Jos naisella on irrallisia sukupuolisuhteita, hänet useimmiten tuomitaan ja häntä nimitetään lumpuksi. Mies, joka toimii samoin, on lähinnä sankari.*”⁸⁷ Vain viittaus paljastaa tässä kohtaa kirjoituksen olevan vuodelta 1965 eikä vaikka heinäkuulta 2022. ”Elintasarobotin” rooli ei ole varsinaisesti poistunut, vaan on kenties löytänyt tasaisemmin jakautuneen muotonsa nyky-yhteiskunnissa. Joka tapauksessa valtaosan suomalaisista miehistä voi tulkita valitsevan elintasarobotin roolin isyyden sijaan, sillä tilastojen mukaan (KELA, 2020) vain 10 % kaikista vanhempainrahapäivistä kuuluu miehille.⁸⁸ Vuoden 2022 vanhempainvapaaudistuksen toivotaankin tuovan asiaan muutoksen, sillä sen vaikutusten odotetaan parantavan naisten asemaa työmarkkinoilla.⁸⁹

Jos 1960-luvulla naisen koulutusta ja ammattimaistumista pidettiin suotavana aviottomuuden nojalla, nähdään perheetön nainen edelleen uhkana työnantajalle mahdollisen perheellistymisen takia. Naimattoman tai avioituneen miehen kohdalla asiaa ei tarvinne perustella, sillä vanhempainvapaita ei edellytetä käytettäväksi tasaisesti, vaikka perhe koostuisi kahden vanhemman heterosuhteesta. Uudistuva laki kuitenkin siirtäneenä painetta myös miehille. Ei kuitenkaan voi olla huomioimatta sitä, että Suomessakin poliittinen epätasaisuus voi muuttaa tasa-arvosta käytäviä neuvotteluita suuntaan, jos toiseen lähes jokaisten eduskuntavaalien yhteydessä.

5. Lopuksi

Perinteisesti historiantutkijan oletetaan olevan kiinnostunut *muutoksesta*. Mitä muutoksella lopulta tarkoitetaan, on paljon laajempi merkityskimppu kuin vain esitys jonkin aikaperiodin sisällä tapahtuneesta kehityksestä. Muutos ei koskaan näyttäydy universaalina totuutena, vaan tilallisesti ja ajallisesti eroavana kerroksena menneen ja nykyisyyden välillä. Tuohon merkityksenantoon historiantutkijan on työnsä asetettava. Jos sitoutuisimme diskurssiin ”mennyt on mennyttä – se tapahtui silloin joskus”, siirtäisimme vastuun historian kulusta jonkun toisen harteille, osaksi jotain nimeämätöntä muutosta. Nykyisyys ei kuitenkaan ole vain menneisyyden muuttunut lopputulos, vaan hetkellinen piste jatkuvasti muuttuvassa maailmassa. Tulkitessaan historiaa on tutkijan koitettava siirtää käsityksiä menneestä nykyisyyteen ja vastavuoroisesti nykyisyydestä menneeseen. Kysymys

⁸⁷ Liisa Liimatainen, ’Ei-tasa-arvoinen nainen’, *Ykkö*, 10.12.1965, 9, 23/1965.

⁸⁸ <https://www.kela.fi/perhevapaat-tietopaketti>. Luettu 28.7.2022. Tilastojen mukaan vain 45 % miehistä käyttää oikeuttaan isyysvapaaseen vanhempainvapaan jälkeen.

⁸⁹ Lakiuudistuksen myötä vanhempainrahapäiviä on käytettävissä yhteensä 320, jotka kahden vanhemman perheessä jakautuvat tasaisesti. Laki kuitenkin mahdollistaa henkilökohtaisesta kiintiöstä jaettavaksi enintään 63 vuorokautta toiselle vanhemmalle tai aikuiselle erillisen pyynnön perusteella.

muutoksesta on jatkuvaa väittelyä faktojen, uusien näkökulmien ja kerrostuneiden todellisuuksien kesken.

Tässä tutkielmassa en ole varsinaisesti keskittynyt muutokseen itsessään, vaan ennemminkin muutoksen luonteeseen ja motivaatioon sen sisällä. Sukupuoliroolikeskustelu ei ollut vain yhteiskunnallinen muutos, vaan historiallisesta jatkumosta johtuva antipatia, jonka piti tulla kuuluviin tasa-arvosta puhuvan maailman yhteydessä. Tuhansia vuosia jatkunut ”luonnontila” yhteiskunnallisen vallan rajautumisesta miesmäiseksi hegemoniaksi kohtasi voimakkaamman vastarintansa viimeistään 1960-luvun poliittisesti räiskyvässä ilmastossa. Tasa-arvoa ei keksitty uudelleen, vaan se muotoutui edelleen kansainvälisten, poliittisten ja radikaalien kysymysten kautta, ja toistui paikallisesti eroavina debatteina. Tasa-arvo kulminoitui naiskysymykseksi, joka oli sananmukaisesti naisaktivismista käyttövoimansa ammentava poliittinen vaade. Jako miesten ja naisten erotettuihin toiminnallisiin maailmoihin tuli vastedes saattaa yhteiskunnalliseksi kysymykseksi myös miesroolien kautta. Siitä huolimatta erityisesti institutionaalisten järjestelmien sisällä vallitsi neutraaliutta korostavia demokratiakäsityksiä. Tehokkuuden ja suorittamisen vaatimus korkeakouluissa oli sidoksissa sukupuolettomiin odotuksiin, joita naisilla ei kuitenkaan uskottu tai tunnustettu olevan. Asenteet toistuivat niin korkeakouluhallituksissa kuin opiskelijakohtaisissa määritelmissäkin. Mahdollisuus koulutukseen ja ammattiin osoittautui haasteeksi, jonka sisäänrakennetussa todellisuudessa eli miehinen toimija. Nainen saattoi osallistua yhteiskuntaan laajemmin, mutta normatiiviseksi muotoutuneiden asenteiden myötä tasa-arvon toteutumisen esteenä nähtiin historiallinen totuus sukupuolierosta, jonka uskottiin olevan yhteiskuntajärjestyksen ylin kertomus.

Passiiviseksi ja epärationaaliseksi tyypistetty nainen oli 1800-luvulta lähtien alkanut vaatia oikeuksia aktiivisena ja rationaalisena toimijana esiintymiseen. Aineistoni perusteella 1960-luvulla käydyissä keskusteluissa radikaaliksi tulkittava tasa-arvo- ja sukupuolirooliajatus sisälsi vaateen sukupuolesta riippumattomasta autonomisuudesta sen sijaan, että miehet, vertaamalla naisia itseensä, voisivat realisoida yhteiskunnan moraalisen ja tiedollisen perustan ja siten toiseuttaa naisen pelkkänä sukupuolena. Loogisuuden turvin miehet olivat luoneet diskurssin ”*ikuisesta naisesta*”, jolle tottelevaisuus ja alistuminen patriarkalisessa yhteiskunnassa oli luonnollinen kohtalo. Dualistinen näkemys kaiken vastakohtaisuudesta ilmeni siten miehen ja naisen kuvastoissa, joiden mukaan mies oli järjellinen ja looginen, nainen tunteellinen ja symbolinen. Tätä näkemystä kritisoitiin mm. kasvatuksellisiin ja yhteiskunnallisiin rakenteisiin viitaten. Käsitys tasa-arvosta oli siirrettävä biologista sosiaalisiin rakenteisiin. Suomessa tasa-arvon sukupuolittuneet määreet näkyivät erityisesti Yhdistys 9:n esityslistoissa.

Biologista ja luonnollista roolijakoa vastaan hyökänneiden radikaalien kirjoituksissa erottuu ajatus siitä, ettei sukupuolieron hälväminen ja ns. sukupuolen hajottaminen sumuttaisi yhteiskunnan moraalijärjestystä, vaan tuottaisi toteutuessaan tasa-arvoisemman yhteiskunnan, joka jo ”neutraalisti” painotti yksilön valintaa tasa-arvon perusteena. Suomalaisessa yhteiskunnassa patriarkaalista järjestystä on pidetty vähäisenä, joskin toisen maailmansodan jälkeinen elintason nousu pyrittiin esittämään sen mahdollistajana. Tämä siitakin syystä, ettei vähäväkisellä kansalla ollut riittäviä resursseja keskieurooppalaisen patriarkaatin rakentamiseen. Oliko institutionaalinen, hegemonista maskuliinisuutta ja miesdominanssia korostava ihanne siis keino kompensoida biologisen tarkoituksen näivettyneisyyttä, muotoilla patriarkaatti uudelleen? Näen, että 1960-luvun radikalismissa keskeisenä ajatuksena ei ollut pelkästään naisten saattaminen kodin ulkopuolelle, vaan myös miestapaisuutta korostavan vapaan toimijuuden kritikoiminen. Yhteiskunnallinen tasa-arvo ei enää voinut tarkoittaa sitä, ettei nainen voisi osallistua yhteiskunnan määrittelyyn kotiin sidotun ”luonnollisuutensa” ulkopuolella.

Vaikka nykyisen kaltainen tasa-arvokäsitys on ehtinyt juuri ja juuri keski-ikään, jos sen voi olettaa syntyneen 1960- ja 1970-lukujen taitteessa, elää sen raameissa edelleen menneisyyden näivettyneitä asenteita. Miehisen maailman etuoikeudet ovat, poikkeuksia lukuun ottamatta, jääneet huomioimatta miesten itsensä puolesta. Feminismin kritiikki painottuu usein ajatukseen miesten hylkäämisestä tasa-arvokeskustelussa. Arto Jokinen (1999) on kuitenkin esittänyt: ”*Miesliike ei silti tarvitse vapautusohjelmaa, sillä mistä etuoikeutettu luokka pitäisi vapauttaa. Vallasta ei voi vapautua, siitä voi luopua. Vapauttamisen sijaan miehisyttä tulee arvioida uudelleen...*”⁹⁰ Varsin kärkeä sitaatti kuvastaa sitä, että kritiikin ja feminismin syyttelyn sijaan, miesten tulisi itse osallistua keskusteluun miehuuden tilasta ja ongelmista. Historiallisesti mies on ollut äänessä oikeuksistaan aina antiikin politiikasta valistuksen yhteiskuntasopimukseen ja liberaalin demokratian kansalaisyksityksiin, mutta tasa-arvotyön käännyttyä sukupuolten moninaisuutta koskeväksi kysymykseksi, ovat loogisen maailman rajoitteet iskeneet päin maskuliinisia kasvoja.

Tässä tutkielmassa olen avainnut yhteiskunnan miestapaista rakentumista ja sen ylläpitämistä karkeasti niin protesti- kuin hegemonisen maskuliinisuudenkin käsitteisiin nojaten. Neutraalin demokraattisen ajattelun taustalla eli 1960-luvulla yhä ajatus normatiivisesta ihmisestä, miehestä, jonka uskottiin erottuvan naisesta niin biologisesti kuin psyykkisestikin. Radikaali rooliajattelussa tarkoitti kriittisyyttä sukupuolittunutta järjestystä kohtaan – historiallinen ajatus rooleista nähtiin

⁹⁰ Jokinen 1999, 20.

tarkoituksenomaisen sarron ja toiseutuksen välineenä. Vaatimus poliittisesta ja yhteiskunnallisesta muutoksesta oli sukupuoliroolikeskustelun motivaattori.

Siitä huolimatta, että tasa-arvo nähtiin ensisijaisesti naiskysymyksenä, osallistui 1960-luvun sukupuoliroolikeskusteluun myös miehiä, jotka kenties voisivat toimia nykyhetken esikuvina tasa-arvosta käytävissä taisteluissa. Raija Julkunen on nähnyt, että miesaktiivisuuden tarjoama *uhri subjekti* on saanut kritiikkinsä perinteistä ”maskuliinista habitusta” korostavissa asenteissa. Luokan ja sukupuolen samanaikainen politisoiminen on usein jäänyt miesliikkeiltä tekemättä.⁹¹ Työ, joka alkoi hiljalleen 1800-luvulla, ei tule koskaan päätökseen, mutta se ei voi olla este sen jatkamisen motivaationa. Tutkielmani keskeinen idea pitää sisällään oletuksen siitä, että demokraattinen hyvinvointivaltiokehitys nojasi institutionaalisesti miestapaiseen järjestykseen, jolloin tasa-arvoistuvan valtion sisällä eli jännite biologisen roolijaottelun pitävyydestä. Naisiin kohdistettu vähättely oli suoraa sekä välillistä, mikä osaltaan myös vaikutti siihen, miten naisten odotettiin ”vapaammassa” roolissaan toimivan. Valtaan päästessäänkin he olivat ”poikkeustapauksia”, menevää miestä heikompia vaihtoehtoja, mikä on toisaalta juurtunut syvälle tapoihin ajatella naisesta päättävässä asemassa: voiko äiti onnistua tehtävissään, jossa tulee ottaa vastuu kansalaisista. Vastavuoroisesti voisi kysyä, voiko mies onnistua tehtävissään, kun hän ei uskalla ottaa vastuuta edes lapsistaan.

Menevän miehen vastapoolina on aina pidetty passiivista naista, mutta huomioimalla 1960-luvulla vahvistuneen sukupuoliroolikeskustelun, voi näkökulman kääntää pääläelle. Menevä mies oli staattinen, etuoikeuksistaan ja kaksinaismoraalista kiinnipitävä toimija, kun passiivinen nainen pyrki kaksoisroolinsa omaksumisen nojalla vankistamaan asemaansa myös hyväksyttynä keskustelijana ja autonomisena toimijana. 1960-luku oli käännekohta sukupuoleen liittyvässä määrityksenannossa. Sen muodot kehittyvät edelleen ja luovat jatkuvasti uusia tiloja uusille keskusteluille ja tasa-arvovaatimuksille. Patriarkaallinen järjestys on kenties nykyaikana menettämässä sen perinteistä uskottavuuttaan, mutta naisiin kohdistuu edelleen kyseenalaistuksia, joiden perusteet polveutuvat miestapaisen ihmisenormin ideaalista.

⁹¹ Julkunen 2010, 245–250.

LÄHTEET JA TUTKIMUSKIRJALLISUUS

I PAINETUT LÄHTEET

Yhteiskunnallisen korkeakoulun ja Tampereen yliopiston ylioppilaskunta.

Aviisi, Tamperelainen opiskelijalehti, 1966–1970.

Yykoo, Kulttuuripoliittinen julkaisu, 1965–1966.

AIKALAISKIRJALLISUUS

Eskola, Katarina (toim.), *Miesten maailman nurjat lait*. Kustannusosakeyhtiö Tammi: Helsinki, 1968.

Haavio-Mannila, Elina, *Suomalainen nainen ja mies. Asema ja muuttuvat roolit*. WSOY: Porvoo, 1968.

Jaakkola, Risto, 'Miesten vaihtoehto'. Teoksessa Eskola, Katarina (toim.), *Miesten maailman nurjat lait*. Kustannusosakeyhtiö Tammi: Helsinki, 1968, 183–190.

Nupponen, Terttu, 'Suomen puolueohjelmat ja sukupuoliroolit'. Teoksessa Eskola, Katarina (toim.), *Miesten maailman nurjat lait*. Kustannusosakeyhtiö Tammi: Helsinki, 1968, 45–61.

Peltola, Kati, 'Naiset työssä'. Teoksessa Eskola, Katarina (toim.), *Miesten maailman nurjat lait*. Kustannusosakeyhtiö Tammi: Helsinki, 1968, 129–138.

Rotkirch, Holger, 'Yhdistys 9 uudistusten jouduttajana'. Teoksessa Eskola, Katarina (toim.), *Miesten maailman nurjat lait*. Kustannusosakeyhtiö Tammi: Helsinki, 1968, 62–73.

II INTERNET-LÄHTEET

Perhevapaiden tietopaketti, KELA 2020 [[Perhevapaiden tietopaketti - kela.fi](https://perhevapaat.kela.fi/)], Luettu 27.8.2022.

III TUTKIMUSKIRJALLISUUS

Aho, Timo & Nieminen, Jiri & Salo, Arttu (toim.), *Miestutkimuksen metodologiaa*. Tampere: Vastapaino, 2021.

Connell, R. W. (Raewyn), *Masculinities*. Polity Press: Cambridge, 1995 (2. painos, 2005).

de Beauvoir, Simone, *Toinen sukupuoli I. Tosiasiat ja myytit* (suom. Iina Koskinen, Hanna Lukkari & Erika Ruonakoski, alkup. *La deuxième sexe I*, 1949). Tammi: Helsinki, 2009.

- Griffin, Ben, 'Hegemonic Masculinity as a Historical Problem'. *Gender & History* 30:2 (2018), 377–400.
- Haapala, Pertti, 'Nuoriso numeroina'. Teoksessa Aapola, Sinikka & Kaarninen, Mervi (toim.), *Nuoruuden vuosisata. Suomalaisen nuorison historia*. SKS: Helsinki, 2003, 67–85.
- Hall, Stuart, *Identiteetti*. Vastapaino: Tampere, 1999 (4. painos, 2002).
- Hearn, Jeff, 'Miesten ja maskuliinisuuksien sukupuolistuminen tieteessä, tiedeyhteisössä ja tutkimuksessa' (suom. Ville Laakso & Liisa Husu). Teoksessa Husu, Liisa & Rolin, Kristina (toim.), *Tiede, tieto ja sukupuoli*. Gaudeamus: Helsinki, 2005, 170–199.
- Husu, Liisa, 'Tiedepolitiikka ja sukupuoli: marginaalista keskiöön'. Teoksessa Husu, Liisa & Rolin, Kristina (toim.), *Tiede, tieto ja sukupuoli*. Gaudeamus: Helsinki, 2005, 58–83.
- Jokinen, Arja & Juhila, Kirsi & Suoninen, Eero (toim.), *Diskurssianalyysi. Teoriat, peruskäsitteet ja käyttö*. Vastapaino: Tampere, 2016.
- Jokinen, Arto (toim.), *Mies ja muutos. Kriittisen miestutkimuksen teemoja*. Tampere University Press: Tampere, 1999.
- Jokinen, Arto, *Panssaroitu maskuliinisuus. Mies, väkivalta ja kulttuuri*. Tampere University Press: Tampere, 2000.
- Jokinen, Arto (toim.), *Mieskysymys. Miesliike, -työ, -tutkimus tasa-arvopolitiikka*. Tampere University Press: Tampere, 2012.
- Jokinen, Eeva, 'Kodin työt, tavat, tasa-arvo ja rento refleksiivisyys'. Teoksessa Jokinen, Eeva & Kaskisaari, Marja & Husso, Marita (toim.), *Ruumis töihin! Käsite ja käytäntö*. Vastapaino: Tampere, 2004, 285–304.
- Julkunen, Raija, 'Suomalainen sukupuolimalli – 1960-luku käänteenä'. Teoksessa Anttonen, Anneli & Henriksson, Lea & Nätkin, Ritva (toim.), *Naisten hyvinvointivaltio*. Vastapaino: Tampere, 1994, 179–201.
- Julkunen, Raija, 'Sosiaalipolitiikan ruumis'. Teoksessa Jokinen, Eeva & Kaskisaari, Marja & Husso, Marita (toim.), *Ruumis töihin! Käsite ja käytäntö*. Vastapaino: Tampere, 2004, 17–40.
- Julkunen, Raija, *Sukupuolen järjestykset ja tasa-arvon paradoksit*. Vastapaino: Tampere, 2010.
- Kaarninen, Mervi, *Murros ja mielikuva. Tampereen yliopisto 1960–2000*. Tampereen yliopisto: Tampere, 2000.
- Kalela, Jorma, *Historiantutkimus ja historia*, Gaudeamus: Helsinki, 2000.
- Katajala-Peltomaa, Sari, 'Maskuliinisuuden kuvat ja kuviteltu keskiaika'. Kirjoitus *Triviumin* blogissa 18.10.2019. Luettu 12.7.2022.
- Kent, Susan Kingsley, *Gender and History*. Palgrave Macmillan: 2012.
- Lahti, Martti, 'Kotia kohti'. Teoksessa Sipilä, Jorma & Tiihonen, Arto (toim.), *Miestä rakennetaan – maskuliinisuuksia puretaan*. Vastapaino: Tampere, 1994, 207–226.
- Lindberg, Hanna, 'Omin ja vähän valtionkin avuin: Sosiaalinen nousu ja omin avuin menestyneen miehen ihanne varhaisessa sosiaalipoliittisessa tutkimuksessa'. Teoksessa Markkola, Pirjo & Östman, Ann-Catrin & Lamberg, Marko (toim.), *Näkymätön sukupuoli. Mieheyden pitkä historia*. Vastapaino: Tampere, 2014, 271–289.

- Markkola, Pirjo & Östman, Ann-Catrin, 'Ei vain ahkeruudesta: naiset, työ ja tasa-arvo'. Teoksessa Koponen, Juhani & Saaritsa, Sakari (toim.), *Nälkämaasta hyvinvointivaltioksi. Suomi kehityksen kiinniottajana*. Gaudeamus: Helsinki, 2019. Luettu Adobe Digital Editions-palvelussa.
- Mickwitz, Margaretha & von Essen, Agneta & Nordgren, Elisabeth (toim.), *Roolien murtajat. Tasa-arvokeskustelua 1960-luvulta 2000-luvulle*. Gaudeamus: Helsinki, 2008.
- Miettunen, Katja-Maria, *Menneisyys ja historiakuva. Suomalainen kuusikymmentäluku muistelijoiden rakentamana ajanjaksona*. Bibliotheca historica 126. Suomen Kirjallisuuden Seura: Helsinki: 2009.
- Monti Anton & Purokuru, Pontus, *1968. Vallankumouksen vuosi*. Kustantamo S&S: Helsinki: 2018.
- Nevala, Arto & Rinne, Risto, 'Korkeakoulutuksen muodonmuutos'. Teoksessa Kettunen, Pauli & Simola, Hannu (toim.), *Tiedon ja osaamisen Suomi. Kasvatus ja koulutus Suomessa 1960-luvulta 2000-luvulle*. SKS: Helsinki, 2012, 203–228.
- Nevala-Nurmi, Seija-Leena, 'Suojeluskuntien soturit, isät ja pojat'. Teoksessa Markkola, Pirjo & Östman, Ann-Catrin & Lamberg, Marko (toim.), *Näkymätön sukupuoli. Mieheyden pitkä historia*. Vastapaino: Tampere, 2014, 224–245.
- Nieminen, Jiri, *Hegemonisesta maskuliinisuudesta miesten moneuteen. Kriittisen miestutkimuksen mahdollistuminen valtio-opillisessa ajattelussa*. Akateeminen väitöskirja, Tampereen yliopisto, 2013.
- Rantalaiho, Liisa, 'Sukupuolisopimus ja Suomen malli'. Teoksessa Anttonen, Anneli & Henriksson, Lea & Nätkin, Ritva (toim.), *Naisten hyvinvointivaltio*. Vastapaino: Tampere, 1994, 9–30.
- Rosenberg, Tiina, *Arvot mekin ansaitsemme. Kansakunta, demokratia ja tasa-arvo*. Tammi: Helsinki, 2014.
- Rossi, Leena-Maija, 'Sukupuoli ja seksuaalisuus, erosta eroihin'. Teoksessa Saresma, Tuija & Rossi, Leena-Maija & Juvonen, Tuula (toim.), *Käsikirja sukupuoleen*. Vastapaino: Tampere, 2010, 21–38.
- Rotkirch, Holger, 'Tasa-arvoisuus lain edessä? (suom. Tarja Teva)'. Teoksessa Mickwitz, Margaretha & von Essen, Agneta & Nordgren, Elisabeth (toim.), *Roolien murtajat. Tasa-arvokeskustelua 1960-luvulta 2000-luvulle*. Gaudeamus: Helsinki, 2008, 78–98.
- Saksholm, Juho, *Reform, Riot, Revolution? Transnational Nordic Sixties in the Radical Press, c. 1958–1968*. Akateeminen väitöskirja, Jyväskylän yliopisto, 2020.
- Sipilä, Jorma, 'Miestutkimus – säröjä hegemonisessa maskuliinisuudessa'. Teoksessa Sipilä, Jorma & Tiihonen, Arto (toim.), *Miestä rakennetaan – maskuliinisuuksia puretaan*. Vastapaino: Tampere, 1994, 17–33.
- Suominen, Tapani, *Ehkä teloitamme jonkun. Opiskelijaradikalismi ja vallankumousfiktio 1960- ja 1970-lukujen Suomessa, Norjassa ja Länsi-Saksassa*. Kustannusosakeyhtiö Tammi: Helsinki: 1997.
- Tuomi, Jouni & Sarajärvi, Anneli (toim.), *Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi*. Tammi: Helsinki, 2002 (2. painos, 2018).
- Veikkola, Eeva-Sisko, 'Sukupuoli ja tilastot'. Teoksessa Husu, Liisa & Rolin, Kristina (toim.), *Tiede, tieto ja sukupuoli*. Gaudeamus: Helsinki, 2005, 84–96.
- Vuori, Jaana, 'Isyyden mallit ja isien valinnat'. Teoksessa Aalto, Ilana & Kolehmainen, Jani (toim.), *Isäkirja. Mies, vanhemmuus ja sukupuoli*. Vastapaino: Tampere, 2014, 29–63.

LIITE

Liite 1.

Kuva, mainos ylioppilaskunnan edustajainvaaleista vuodelta 1968. Lähde: *Aviisi*, 8.3.1968, 12, 9/1968.

Nyt tarvitaan tositoimia

Asiantuntemusta ja avaraa ajattelua yli eturyhmärajojen. Pois töykeästä klikkihengestä, juonitteluista, lehmäkaupoista, suosikkijärjestelmistä ja henkilökohtaisista arvovaltakiistoista, pikkunäpertelystä joka koituu meidän jokaisen vahingoksi. Tilalle suuria projekteja, todellisia etuja ja tervettä yhteishenkeä. Edustajistossa kaivataan myös seuraavan kahden vuoden aikana aloitteita, valppautta, demokraattisten pelisääntöjen kunnioitusta, tervettä kritiikkiä ja tervettä järkeä. Ylioppilaskunnan tärkeiden tehtävien toteutumiseksi luottamusmiehen tai -naisen valinta on tärkeä asia. Siksi keskitämme äänet edustajille Kyösti Lallukka (n:o 87), Ritva Lehto (n:o 38), Pentti Humalamäki (n:o 168), Jukka-Pekka Lappalainen (n:o 187) ja Markku Rintanen (n:o 215).

Joukko asioita seuranneita tavallisia TAMYläisiä